انقلابي نظرئي سان هٿيار بند ٿيو

سنڌي عوامي تحريڪ

قيمت ٣-٠٠ رپيا

انقلابي نظرئي سان هٿياربند ٿيو!

انقلاب آڻڻ لاءِ هڪڙي انقلابي تنظيم لازمي آهي. ١٩١٧ع واري روسي انقلاب کان اڳ سرمائيداري دور ۾ پورهيت طبقي اڪثر وڏيون وڏيون قربانيون ڏنيون، وڏيون مڙسيون ڪري، عوام دشمن قوتن خلاف پڙس ڪميون جهڙپون ڪيتريون وڏيون شروعاتي سوڀون حاصل ڪيون، پر هو جلد ئي پوئتي پئي شڪستون کائي، سڀ ڪجهه ڦرائي في الحال سڄا مڪتا ٿي ويا. ان ڳالهه جا جيڪي سبب هئا انهن منجهان هڪڙو اهو هو ته عوام جي اڳواڻي ڪرڻ لاءِ ڪا صحيح نموني ٻڌل ۽ صحيح ڍنگ سان هلندڙ انقلابي پورهيت تنظيم ڪانه هئي.

اها تنظيم ڪهڙي هجي، ان ۾ ڪنهن کي ڪنهن کي شامل ڪجي، ان جا فيصلا ڪيئن ٿين، ان جي ٻڌي ڪيئن قائم ٿئي، ان جي اڳواڻي ڪير ۽ ڪيئن ڪري، انهن ڳالهين تي سڄي دنيا جي انقلابين ۾ وڏا بحث مباحثا هليا. تان جو لينن اچي مارڪس ۽ اينجلس جي تعليم جي روشنيءَ ۾ انهن سمورن بحثن ۽ اوستائين ٿيل سموري انقلابي تجربي جو نچوڙ ڪڍي، هڪڙي

صحيح مارڪسي، ليننی، انقلابي پورهيت تنظيم جو
نظريو ۽ رٿا پيش ڪئي. ان رٿا جي سخت مخالفت
ڪئي ويئي. ايتريقدر جو سندس تنظيم جا ذري گهٽ
اڌ ڀيڱرا ساٿي ان مسئلي تي ساڻس اختلاف رکي،
سندس دشمن ٿي پيا ۽ وڃي پنهنجو الڳ ٽولو ٺاهيائون.
تاريخ ۾ انهن کي مينشويڪ سڏجي ٿو. انقلابي تنظيم
بابت مارڪسي ليننی تعليم جي روشنيءَ ۾ چين، ويتنام
۽ دنيا جي ٻين گهڻن ملڪن جي انقلابين ب انقلابي
تنظيمون ٺاهيون ۽ انقلاب جي سائنس ۾ نوان تجربا ۽
واڌارا ڪيا. هن ملڪ ۾ بدقسمتيءَ سان اسان کي
مارڪسي، ليننی تنظيم بدران ان جي نالي ۾ هڪڙو
ٻاهران آندل ٽولو مليو، جنهن جا مفاد هن ملڪ جي
وسيع عوام جي مفادن جي ابتڙ هئا. هنن هڪڙي
انقلابي تنظيم ٿي عوام لاءِ ڪم ڪرڻ بدران هڪڙو
سازشي انقلاب دشمن ٽولو ٿي عوام خلاف ڪڏا ڪرتوت
ڪيا. هنن عوام جي گهڻائيءَ جي فائدي واري انقلابي
سياست بدران پنهنجي ننڍڙي ٽوليءَ جي فائدي واري
گلاخوري، چڙواڳي، ٺڳي، ڪوڙي پروپيگنڊا ۽ هٽ
ڌاٽ جي انقلاب دشمن سياست کي رائج ڪيو ۽ انقلابي
ڪارڪنن کي تيار ڪرڻ بدران چاڙي باز، ٽانگي،
مڪريل ۽ فتني خور ڏوتيون پيدا ڪيائون، جن کي
جدوجهد بدران سازش ۽ جاسوسي ڪرڻ ۽ فقط ڪالم
ٻنجڻ جي تربيت ڏنائون. هنن ماڻهن هن ملڪ ۾ خاص

ڪري مظلوم قومن جي عوام مٿان انقلابي سياست جي ٿالي ۾ پنهنجي ننڍڙي عوام کان ڪٽيل ۽ عوام جي ڄاتي دشمن ٽولي جي رجعت پرست ۽ عوام دشمن ڊڪٽيٽرشپ مڙهي، سنڌ انقلابي جدوجهد کي ڪيترائي سال لوڙهو هڻي، ڪين بيوس ۽ بيواهه بڻائي ڇڏيو.

جتي ظلم آهي اتي ظلم خلاف نفرت پيدا ٿئي ٿي ۽ ان سان مقابلو ٿئي ٿو. ملڪ جي ٻين علائقن جي ماڻهن وانگر سنڌ جي ماڻهن ۾ به هن انقلاب دشمن ڊڪٽيٽرشپ خلاف نفرت پيدا ٿيڻ لڳي ۽ جنهن رڪي رڪي نيٺ وڃي هڪ ٽانڊي جو روپ ورتو. سنڌ جي انقلابي وطن دوست ڪارڪنن انقلاب دشمن نقلي ترقي پسند ٽولن جي سنڌ دشمن ۽ عوام دشمن نظرياتي ۽ سياسي ڊڪٽيٽرشپ خلاف سنڌ اندر نظرياتي، تنظيمي ۽ سياسي جدوجهد جو جهنڊو بلند ڪيو. هنن سمورن انقلاب دشمنن جي ذاتي الزامن، بهتانن، فتنن، سازشن، پروپيگنڊائن ۽ مخالفتن جو وڏي سهپ، ثابت قدمي، اورچائي، حوصلي، مڙسي، دليري ۽ سورهيائيءَ سان مقابلو ڪري طوفاني حملن جي وچان پنهنجي انقلابي وطن دوست تنظيم جو پايو وڌو. اها تنظيم جنهن طوفانن جي وچ ۾ پيدا ٿي آهي تنهن لڳاتار طوفاني دورن مان لنگهندي رهي آهي. ٿوري عرصي ۾ ڪيس تمام گهڻن کليل توڙي ڳجهن محاذن تي چٽيون ۽ زبردست ويڙهون ڪرڻيون پيون آهن. ملڪ جا حاڪم طبقا

ڪيس هميشہ پنهنجي اڳ جو ڪنڊو ڪري سمجهندا
رهيا آهن. ڪوبہ ڏور، ڪابہ حڪومت اهڙي ڪانہ
آئي آهي جنهن ان تي ڇتا حملا نہ ڪيا هجن ۽ ان
کي طرحين طرحين جا گهرا وجهي، ڦاسائي ناس
ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي هجي. نقلي ترقي پسند ۽
نقلي قوم پرست ٽولا جيڪي ظاهري طرح حاڪمن جا
مخالف ۽ عوام جا گهڻگهرا بڻجي عوام جي وچ ۾
ويٺا آهن ۽ جيڪي وقت جي حاڪمن ۽ هڪٻئي سان
ذاتي ۽ ٽوليبازي جا اختلاف رکندي بہ حقيقت ۾ حاڪم
طبقن جي ئي عوام دشمن سياست وڏيڪ هوشياري،
چالاڪي ۽ ڏاهپ سان هلائي رهيا آهن، سي بہ انقلابي
وطن دوست تنظيم تي حملا ڪرڻ لاءِ ۽ ان کي ڪچلڻ
لاءِ نئين ڇوٽي جو زور لڳائيندا رهيا آهن ۽ ان ڳالهہ
۾ هڪ ٻئي کان گوءِ کڻڻ جي ڪوشش ڪندا رهيا
آهن. گهڻو ڪري هو هڪ ٻئي سان اختلاف رکڻ جي
باوجود انقلابي وطن دوست عوام ۽ تنظيم خلاف ويڙهہ
۾ هڪٻئي جا ٻانهن ٻيلي ٿي بيٺي رهيا آهن. انهن
سان ڪابہ ڌر انقلابي وطن دوست ڪارڪنن خلاف
ڪابہ ڪوڙي پروپيگنڊا هلائي ٿي تہ ٻيون ڌريون
هڪدم ان کي سر جهلائي، ان جي پروپيگنڊا کي
وڌيڪ زور شور ۽ شد مد سان ڦهلائينديون رهيون آهن.

اهي عوام دشمن، ۽ انقلاب دشمن قوتون نہ رڳو
اسان جي تنظيم کان ٻاهر بيٺي اسان سان وڙهنديون

رهيون آهن. پر اڪثر انهن جي عوام دشمن ۽ انقلاب دشمن سوچ جا زهريلا اثر ۽ ڪيترا سنڌي سنوان سڌا ايجنٽ اسان جي صفن اندر گهڙي اچڻ ۾ ڪامياب ٿي پئي ويا آهن. اهي اسان ۾ ويهي، اسان جا ٿي، اسان سان ويڙهه ڪندا رهيا آهن. ڪڏهن ته هو وڏي رٿابندي ڪري اسان تي اوچتو پٺ کان حملو ڪري اسان کي في الحال چڪرائي ڇڏڻ ۾ به ڪامياب ٿي پئي ويا آهن.

اسان جي تنظيم پنهنجن مقصدن ۽ مرادن جي خيال کان پورهيت طبقي جي انقلابي وطن دوست تنظيم آهي. ان جي شروعات کان وٺي اها ڪوشش پئي رهي آهي ته ڏاڪي به ڏاڪي پنهنجيون تاريخي ورثي طور مليل ڪمزوريون دور ڪريون ۽ انقلابي عوام جي انقلابي استادن جي نظرئي سان هٿيار بند هڪ انقلابي وطن دوست پورهيت تنظيم ۾ جيڪي گڻ، لياقتون ۽ صلاحيتون هئڻ کپن سي آهستي آهستي، ڏاڪي به ڏاڪي پاڻ ۾ پيدا ڪريون ۽ هڪ صحيح انقلابي واٽ تي صحيح رخ وٺي اڳتي وڌون ۽ شاندار سويون ماڻيون. ان مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان جي تنظيم ڪافي ڪوششون ڪيون آهن. ان پنهنجن نظرين کي پيش ڪرڻ لاءِ ڪجهه ڪتاب ڇپايا آهن. ڪجهه ڪتابن جا ترجما ڪرايا اٿئون. ان سلسلي ۾ ڪجهه ڪلاس به هلايا ويا آهن. تنظيم دشمن لاڙن، نظرين ۽ شخصن خلاف

تنظيم اندر جدوجهد ۾ هلايون ويون آهن، انهن ڪوشش جا چڱا نتيجا نڪتا آهن. ڪيترن انقلابي حلقن ۾ اسان جي تنظيم کي نظرياتي اعتبار کان هڪ اڳتي وڌيل تنظيم شمار ڪري ڪافي عزت ڏني وڃي ٿي. تازو اسان جا هاري ساٿي، جڏهن صحافين جي جدوجهد ۾ جيل ويا، تڏهن انهن پنهنجي انقلابي چال، رويي ۽ همت ذريعي پنهنجي قيدي ساٿين ۾ پاڻ لاءِ ۽ پنهنجي تنظيم لاءِ وڏي عزت ۽ احترام پيدا ڪيو.

اسان هڪڙي تمام هيٺاهين سطح کان ڪم شروع ڪري نظرياتي، تنظيمي، سياسي طرح 'ڪين' مان 'ڪجهه'، بلڪ سنڌ جي حالتن ۾ 'چڱو ڪجهه' ٿي ويا آهيون. اڄ اسان وٽ پنهنجو هڪ چڱو تنظيمي پيڙو ٺهي ويو آهي. اسان جو سنڌ جي گهڻن علائقن ۾ ڪم آهي. پنج برادر عوامي تنظيمون هر هڪ سنڌي عوامي تحريڪ، سنڌي هاري ڪميٽي، سنڌي مزدور تحريڪ، سنڌي شاگرد تحريڪ، سجاڳ ٻار تحريڪ ڪم شروع ڪري چڪيون آهن جن مان ٽي يعني سنڌي عوامي تحريڪ، سنڌي هاري ڪاميٽي، سنڌي شاگرد تحريڪ سنڌ ۾ پنهنجي حيثيت مڃائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويون آهن. سجاڳ ٻار تحريڪ جو ڪم شروع ٿي چڪو آهي. سنڌي مزور تحريڪ جو ڪم چڱي طرح شروع ڪرائڻ لاءِ ڪوشش هلي رهيون آهن. اسان مختلف اتحادن ذريعي سنڌ توڙي ملڪي ليول تي پنهنجي وجود کي تسليم ڪرايو آهي

۽ عوام جي اڪثر طبقن ۽ ڌرين سان پنهنجا لاڳاپا قائم ڪيا آهن. کاٻيءَ ڌر جون ڇهه سرگرم ۽ صحيح قسم جون تنظيمون اسان سان اتحاد ڪري چڪيون آهن. اسان جي شاگرد ساٿين ان اتحاد جو فائدو وٺي، ملڪي ليول تي شاگرد برادريءَ جي اتحاد ۾ هڪ عزت جوڳو ۽ فيصلو ڪندڙ مقام حاصل ڪري ورتو آهي. عوامي تحريڪ کي ڇهن تنظيمن جي اتحاد جي جنرل سيڪريٽريءَ جون ذميواريون سونپيون ويون آهن، اميد ته اسان جا مزدور ساٿي، هاري ساٿي ۽ ٻيا ساٿي بهتر ڪم وسيلي پاڻ کي عوام ۽ انقلاب لاءِ ڪارائتو ۽ مفيد ثابت ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيندا.

اهي سڀئي اسان جي عوام ۽ تنظيم کي رات وچ ۾ يا خوش قسمتيءَ سان آسان نموني حاصل نه ٿيون آهن. تنظيم کي اڳتي وڌڻ لاءِ وک وک تي سڀ طرفي ويڙهه ڪرڻي پيئي آهي ۽ ڏکيون اڙانگيون جدوجهد هلائڻي پيئي آهي. اسان کي نه رڳو ٻاهرين دشمنن سان پر اندرين مخالفن سان به منهن ڏيڻو پيو آهي. انهن اندرين توڙي ٻاهرين مورچن تي مقابلن کان پوءِ ئي اسين اڳتي وڌي اڄوڪي منزل تي پهتا آهيون. اڳي وانگر هن وقت به اسان جي تنظيم کي ڪيترا نظرياتي، سياسي ۽ تنظيمي مسئلا درپيش آهن. جن کي حل ڪرڻ کان سواءِ اڳتي وڌڻ تمام ڏکيو آهي. اهي حل صحيح نموني فقط تڏهن ٿي سگهندا جڏهن اسين

انهن کي راڄوڻي ڳوٺاڻي نموني يا ياري باشيءَ جي نموني يا وڏيرڪي، سرمائيدار نموني، مڙني ٽائم پاس ڪرڻ، ڪم ٽپائڻ جي نموني نه پر، انقلابي پورهيت وطن دوست نظرئي جي روشنيءَ ۾، با اصول طريقي سان صحيح نموني حل ڪنداسون. صحيح جدلي سوچ، صحيح انقلابي پورهيت وطن دوست نظرئي ۽ ڪم ڪرڻ جي طريقي، صحيح سياسي وات، صحيح حڪمت عملي ۽ تدبيرن کان سواءِ ڪنهن به انقلابي مسئلي جو جيڪو به حل ڪيو سو غلط ثابت ٿيندو.

پر اسان جا نظرياتي پير اڃا ايترا پڪا ۽ پختا نه آهن. ان صورتحال جا ڪجهه فوري ۽ ترت سبب هي آهن:

(١) جن سائين انقلابي نظرئي جو وسيع ۽ گهرو مطالعو ڪيو هجي، انهن جي اسان وٽ سخت اڻاٺ آهي. جن سائين وچٿرو مطالعو ڪيو آهي سي به آڱرين تي ڳڻڻ جيترا به ڪونهن. البت جن سائين تمام بنيادي ڳالهين بابت بنهه شروعاتي ۽ مٿاڇري ڄاڻ حاصل ڪئي آهي تن جو تعداد تمام چڱو آهي. پر انهن منجهه به اهڙا سائي بنهه گهٽ آهن جن هڪ دفعو شروعاتي ۽ مٿاڇري ڄاڻ حاصل ڪرڻ کان پوءِ ان جو مطالعو باقاعدگيءَ سان جاري رکيو آهي ۽ جيڪي هڪ پيرو سکيو اٿن سو وري به ورجائي پڪو ياد ڪري ڇڏيو آهي.

(٢) اسان وٽ انقلابي تعليم ڏيڻ وارا اهڙا استاد

بنهه گهٽ آهن، جي پاڻ سچي ڳالهه بلڪل چڱي
طرح سمجهي، ٻين کي به سيکاري سگهن.
(٣) اهڙا استاد گهٽ آهن جي سيکارڻ لاءِ جتي
ضرورت پوي اتي موجود ٿي سگهن.
(٤) اهڙا استاد گهٽ آهن جي هن ڪم لاءِ گهربل
محنت، تياري ۽ جاکوڙ ڪري سگهيا ڪي .ڪارائتو
بنائي سگهن.
(٥) اسان گذريل ڪجهه سال عام سياسي ڪم جي
تمام گهٽي دٻاءَ هيٺ رهيا آهيون، تنهنڪري اسين هن
ڪم لاءِ گهربل قوتون واندڀون ۽ موجود نه ڪري
سگهيا آهيون.
انهن فوري ۽ ترت سببن کان سواءِ اسان جي
نظرياتي ڪچائيءَ جا ڪي ڏورانهان ۽ تاريخي سبب
به آهن، جن کي ڌيان ۾ رکڻ به ضروري آهي:
(١) ناسازگار تاريخي ۽ جاگرافيائي حالتن جي
ڪري سنڌ سون جي دور کان پوءِ ڪڏهن به صحيح
معنيٰ ۾ پوريءَ طرح آزاد ڪانه رهي آهي. صدين جي
انهيءَ عرصي ۾ ٻاهرين بادشاهن يا فوجي سردارن جي
سڌي يا اڻ سڌي ڦرلٽ، دٻاءَ ۽ دهشت سنڌي ماڻهن
کي ايڏو ڪچلي ڇڏيو جو هنن جا قومي ۽ طبقاتي
حوصلا بلڪل خطا ٿي رهيا آهن ۽ سنڌن قومي ۽
طبقاتي سياسي سمجهه تمام پوئتي پيل ٿي رهي آهي.
ڪيترين صدين کان وٺي هتي زندگي جي ڪنهن

به ميدان ۾ ڪا لاهين چاڙهين ۽ ورن وڪڙن واري، ڏکي، اڻانگي ۽ جبري جدوجهد وڏي ساهه ۽ اورچائي سان هلائڻ جي روايت ڪانه پئي رهي آهي. ڪي ٻه وڏا علمي، ثقافتي ۽ نظرياتي ڪارناما ڪرڻ جو ته هتي صدين کان وٺي فقط هڪڙو ئي شاه لطيف جو ئي مثال ملي ٿو. ان ڪري اسان جا ماڻهو علمي، ثقافتي ۽ نظرياتي ميدانن ۾ خاص طرح تمام ڪچا ۽ بي پهچ ٿي رهيا آهن. عام طرح هو انهن ميدانن ۾ ڪنهن جبري دشمن جي علمي، ثقافتي ۽ نظرياتي چڙهائي سان ڏکو عرصو ڄمي سخت، اورچ ۽ سوڀارو مقابلو ڪري نٿا سگهن.

اسان جي ماڻهن ۾ پنهنجي ذاتي معاملن کان سواءِ وڏن طبقاتي ۽ قومي معاملن تي ڳوڙهي ۽ سنجيدي سوچ ويچار ڪرڻ جي روايت ذري گهٽ ڪانهي. ان ڪري قديم ۽ طاقتور ذاتي سوچ هر گهڙي ۽ هر موقعي تي نئين ۽ ڪمزور طبقاتي ۽ قومي سوچ سان ٽڪرجندي، ان تي حملا ڪندي ۽ ان کي هيٺ ڪندي رهي ٿي.

(٢) سوشلزم جي نئين دور ۾ دنيا ۾ جيڪي قومي ۽ طبقاتي ويڙهيون ٿيون آهن تن جي پيدا ڪيل سمجهه ۽ شعور جو ورثو اسان کي تمام گهٽ ۽ اڻ-پورو مليو آهي. اسان جي تنظيم نهڻ کان اڳ هن دور ۾ سنڌ اندر جيڪا ٿوري گهڻي طبقاتي جدوجهد ٿي آهي، ان جي اڳواڻي نقلي ترقي پسندن جي هٿن

۽ پئي رهي آهي. جيڪا قومي ورڇ ڏي هٿي تنهن جي اڳواڻي وري وڏيرن جي هٿن ۾ پئي رهي آهي. انهيءَ ڪري انهن جدوجهدن ۾ سنڌي عوام جي قومي ۽ طبقاتي سمجهه ۾ ڪو خاص واڌارو ڪونه ٿي سگهيو.

(۳) اسان کي صحيح پورهيت ۽ انقلابي نظريي جو ورثو تمام ٿورو مليو. ٻئي طرف اسان کي تمام غلط ۽ گمراهه ڪندڙ نظرين جو ڦندو ورثي طور گهڻي ۾ وڌو ويو جو اڄا تائين اسان جي ڳچيءَ ۾ پيو آهي ۽ اسان لاءِ اڳتي وڌڻ ڏاڍو مشڪل ڪريو ويٺو آهي. دنيا جي انقلابي ملڪن جو نظرياتي ادب اول ته هتي حاڪم طبقن طرفان اچڻ ئي نه ڏنو ويو. پيو ته اهو گهڻو ڪري انگريزي ۾ هو، جيڪا ٻولي اسان جا عام انگريزي پڙهيل ماڻهو به چڱي طرح سمجهي نٿا سگهن. ٿيو ته انگريزي مان جيڪي ترجما ڪيا ويا سي سنڌي ۾ نه پر اردو ۾ ڪيا ويا، جيڪا ٻولي سنڌي پڙهيل چڱي طرح نٿا سمجهي سگهن. چوٿون ته جيڪي اردو ۾ ترجما آهن سي به چڱو نڳو بيگر لاهڻ لاءِ ڪيا ويا آهن. ان ڪري اردو پڙهندڙن کي به اهي پوري طرح مان سمجهه ۾ نٿا اچن. سنڌي ماڻهن لاءِ اهي اهڙا نڪما آهن، جو انهن جي پڙهڻ کان پوءِ سندن مرڳو انقلابي نظريي جي مطالعي تان ئي ارواح کڄيو وڃي. پنجون ته جيڪي ايڪڙ ٻيڪڙ ترجما خود سنڌيءَ ۾ ٿيا آهن، انهن ترجمن جو به گهڻو ڪري حال اهو

ساڳيو آهي. ڇهون ته اسان جو عوام شروعاتي علم
کان به محروم آهي. تنهنڪري جيڪو اپرو سپرو غلط
سلط ۽ هڪ طرفو انقلابي نظريو هن ملڪ ۾ پيش ٿيو،
اهو به عام سنڌي پوري طرح پڙهي ۽ پروڙي نه سگهيا.
ستون ته نقلي ترقي پسندن سنڌي عوام کي نظرياتي
طرح پاڻ پرو ٿيڻ کان روڪڻ لاءِ سدائين نظرئي کي
عمل کان ڇني ڌار ڪري، اهو تاثر پئي ڏنو آهي
۽ سنڌي ماڻهن کي گمراهه پئي ڪيو آهي ته انقلابي
نظرئي جي مطالعي جي ڪا خاص ضرورت ڪانهي.
ضرورت صرف نام نهاد عمل جي آهي. اٽون ته جيڪي
پڙهيل انقلابي نظرئي جو چڱو سوچارو مطالعو ڪرڻ ۾
ڪامياب ٿيا، تن نه رڳو ان کي عوام جي ڀلي لاءِ
چڱي طرح ڪتب نه آندو پر اڪثر ان کي پنهنجي
معتبري لاءِ ۽ عوام خلاف هڪڙو هٿيار ڪري ڪتب
۾ آندائون. ان ڪري ماڻهن جي نظر ۾ انقلابي نظرئي
جي ساک ڪري پئي ۽ ان جي مطالعي جو شوق
گهٽيو. ٻئون ته اسان جي عوام جي سماجي سوچ
تي صدين جون صديون حاڪم طبقن جي خيال پرست
۽ گمراهه ڪندڙ سوچ جو تمام گهڻو غلبو پئي رهيو
آهي. ڪين سڌي يا اڻ سڌي نموني، لکيل توڙي زباني
طرح سدائين خيال پرست فلسفي ۽ سوچ جي ڍنگ جي
تعليم پئي ملي آهي. ان ڪري هن ڪي شروعات ۾
انقلابي تعليم اوپري ۽ ڌارين ٿي لڳي. جدليات جي

ابتڙن جيَ ميلاپ جو ڏينگ سکڻ سنڌي ماڻهن کي شروعات ۾ تمام ڏکيو ٿو لڳي. ان کي عمل ۾ ڪتب آڻڻ هنن لاءِ ان کان به وڌيڪ مشڪل ڪم آهي.

پنهنجي نظرياتي ڄاڻ ۽ صحيح سوچ جي ڏينگ نه هجڻ ڪري اسان جا ماڻهو سڀ طرفي ۽ حالتن سان گڏو گڏ بدلجڻ واري صحيح سوچ ڏيارڻ ۾ تمام گهٽي ڏکيائي ۽ مونجهه محسوس ڪن ٿا. هو غلط سوچ جي هڪڙي هنڌان پلؤ مس آجا ڪري اڳتي وڌن ٿا ته وري غلط سوچ جي ٻي ڪا پاسري ڪنڌ کين ڇهنيو وڃي ۽ هو ڦاسجيو بيهو رهن. ان گهاٽي ڪنڌ مان جند ڇڏائيندي ڪيترا ٿي ماڻهي ڪيٿ ۽ بيزار ٿي پون ٿا. کين وات تي وک کان ٻوءِ. پر واٽا ۽ چؤ واٽا نظر اچن ٿا جتي کين هر هر اهو فيصلو ڪرڻو پوي ٿو ته کين ڪهڙي پاسي وڌڻ گهرجي. مٿي ڄاڻايل سببن جي ڪري جيئن ته هر هنڌ طرفن جا نشان تمام ٿورڙا صحيح ۽ تمام گهڻا غلط لڳل هوندا آهن، ان ڪري هو منجهيو بيهو رهن. جيڪڏهن کين ڪو غلط طرف وڃڻ لاءِ گهلي ٿو ته پورو نظرياتي نقشو ۽ حد نشان ذهن ۾ نه هئڻ ڪري هو ڪيترا دفعا غلط ڇڪ سان سخت مقابلو ڪرڻ ۾ ناڪام ٿي پون ٿا ۽ غلط طرف گهلجيو وڃن، جتان کين ورائي سنئين گس تي آڻڻ لاءِ وڏي جاکوڙ ڪرڻي پوي ٿي. ڪيترا دفعا اها جاکوڙ ناڪام ٿي وڃي ٿي ۽ کي

ساڳي هٿ مان ڪريل ۽ وڃايل ڪنهن شيءِ وانگر راهه هلندي اوچتو ائين وڃائجي وڃن ٿا جو ڄڻ هٿ ئي ڪرڻ. ان ڪري تنظيم ۾ نظرياتي سڌاري جي تحريڪ هلائڻ ضروري آهي. انقلابي استاد مائوزي تونگ، عوام کي ميڪاريو آهي ته ”سڌارن جو مقصد پوري پارٽي جو تنقيد ۽ پاڻ تي تنقيد ذريعي مارڪسزم جو اڀياس آهي. سڌاري جي تحريڪ دوران اسين خاطري سان مارڪسزم جي باري ۾ وڌيڪ سکي سگهون ٿا“ (ڏسو قولن جو صفحو ٣).

ٻيو ته اسان کي هر وقت اها چڪاس ڪرڻ جي ضرورت آهي ته اسان جون سوچون، اسان جي ڪم ڪرڻ جو ڍنگ صحيح آهن يا نه؟ جيئن ته هر شيءِ ابتڙن جو ميلاپ آهي. چڱين ش ن جي ابتڙن جي جوڙي مان به ڪڏهن ڪهڙو ته ڪڏهن ڪهڙو پاسو ليٽ هوندو آهي ۽ ليٽ پاسي کي زور وٺائڻ جي ضرورت هوندي آهي. ان ڪري وقت به وقت ڏسڻو آهي - ته ائين ته ناهي ته اسان اڳئين ليٽ پاسي کي ابترو مٿي ڪيو آهي جو ٻيو چڱو ابتڙ پاسو موڙ ڳو بنهه ليٽ تي ويو. تنهن کان سواءِ ڪي شيون ۽ ڳالهيون جي ڪلهه هڪڙي حالت ۾ هيون، سي ممڪن آهي ته اڄ بدلجي ويون هجن. تنهنڪري ممڪن آهي ته انهن بابت اڳوڻي صحيح پاليسي هاڻ صحيح نه رهي هجي ۽ هاڻ اسان لاءِ موڙ ڳو رنڊڪ ۽ بار بڻجي پيئي هجي. مطلب ته

هر وقت شين ۽ حالتن جي ڇڪاس ۽ ڇنڊڇاڻ ڪندو رهڻ، صحيح رخ ۽ صحيح فيصلن لاءِ اشد ضروري آهي. ساٿي مائو به اسان کي سيکاريو آهي ته "جيڪڏهن اسان ڇنڊڇاڻ کان سواءِ اکيون پوري شين سان ڇنبڙيا رهياسين ته اهي اسان لاءِ بار ۽ رنڊڪون ٿي سگهن ٿيون" (ص ١٢٠). جيڪڏهن اسان جون پاليسيون ڪٿي بدستور صحيح به هجن ۽ اسان وڏيون سوڀون به ڪئيون هجن ته به اهو ضروري آهي ته اسين غرور ۽ تڪبر جو شڪار ٿيڻ ۽ ڏاڪي به ڏاڪي پوئتي هٽڻ ۽ زبون ٿيڻ کان بچڻ لاءِ پنهنجي پنهنجي ادارن ۽ پنهنجي تنظيم جي سڀني خامين تي، لڳاتار تنقيد ڪندا رهون. ساٿي مائو جي چوڻ موجب "اسان کي ڪنهن ڪاميابي تي مطمئن ٿي ويهي رهڻ نه گهرجي. اسان کي پنهنجين خامين تي لاڳيتو تنقيد ڪرڻ گهرجي: اهڙي ريت جيئن گند صاف ڪرڻ، هٿ منهن صاف رکڻ لاءِ اسين روز هٿ منهن ڌوئون ٿا (ص ١٨٩) ۽ "جيڪڏهن ڪمري جي صفائي پابندي سان نه ڪئي ويئي ته ڌوڙ گڏ ٿي ويندي ۽ جيڪڏهن هٿ منهن پابندي سان نه ڌوئبا ته اهي ميرا ٿي پوندا. اسان جي ساٿين جي ذهن ۾ اسان جي پارٽي جي ڪم ۾ به گند گڏ ٿي سگهي ٿو ۽ ان کي ڌوئڻ ۽ صاف ڪرڻ جي ضرورت آهي." (قول: ص ١٨٩). ٽيون ته هر شيءِ ابتڙن جو ميلاپ آهي، هر شيءِ ۾ ابتڙ ۽ ٽڪر آهن، هر

ماڻهوءَ ۾، هر تنظيم ۾ اندروني ابتڙ ۽ ٽڪر لازمي آهن. شين جو اهو اندروني ٽڪر ئي شين جي واڌ ويجهه جو اصل ڪارڻ آهي. شين اندر جيڪڏهن ٽڪر ۽ مقابلا نہ هجن ها تہ سندن وجود ئي ختم ٿي وڃي ها.

هر ماڻهو جي سوچ تي ڪنهن نہ ڪنهن طبقي جي سوچ جو غلبو هوندو آهي. سندس ذهن ۾ ان جي ابتڙ خيال بہ هوندا آهن. انهن پنهنجي ابتڙ خيالن جي وچ ۾ جنگ هلندي رهندي آهي. ممڪن آهي تہ هڪڙي ماڻهو جي ذهن تي ڪئين سال هڪڙي طبقي جا خيال ۽ سچ حاوي هجن پر پوءِ وري سندس سوچ ۾ ڦيرو اچي ۽ سندس ذهن تي ان جي مخالف يا ٻئي ڪنهن طبقي جا خيال ڇانئجي وڃن.

انقلابي تنظيمن ۾ مختلف طبقن جا ماڻهو اچن ٿا. عام طرح ماڻهو جنهن طبقي جو هوندو آهي، تنهن طبقي جي سوچ ڌاريندو آهي. پر ان جي ابتڙ بہ ٿي سگهي ٿو. غريب عوام تي اڪثر سندن دشمن طبقن جي سوچ ڇمڙا پوشي ڪريو ڪنهن نہ ڪنهن روپ ۾ قبضو ڄمايو ويٺي هوندي آهي. اهي دشمن طبقي جا خيال عوام مان زبردست ۽ ڏکي ويڙهہ ڪان پوءِ ئي ڪمزور ڪري سگهجن ٿا. انهن کي بنهہ تڙي ڪيڻ ۽ سندن پاڙون پٽي ڇڏڻ لاءِ تہ سڄي عمر جي لاڳيتي جدوجهد درڪار آهي. تنهن ڪان سواءِ عوام جي فائدي وارن پراڻن خيالن ۽ نون خيالن جي وچ ۾، ۽ صحيح خيالن

۽ غلط خيالن جي وچ ۾ فرق ۽ نکر ٿئي ٿو. دشمن طبقن جي خيالن ۽ غلط خيالن ۽ پراڻن خيالن کي ڪڍي ڇڏڻ جاءِ تي عوام دوست، صحيح ۽ نون خيالن کي رائج ڪرڻ لاءِ به نظرياتي بحث مباحثو ۽ ڇڪتاڻ لازمي آهي.

انقلابي استاد مائو ان بابت ۾ ٿي چيو آهي، "پارٽي اندر مختلف قسمن جي خيالن جي وچ ۾ اختلاف ۽ ڇڪتاڻ، سدائين ٿيندي رهندي آهي. سماج ۾ طبقن جي وچ ۾، نين ۽ پراڻين شين جي وچ ۾ جيڪي تضاد آهن، اهي اختلاف ۽ اهي ڇڪتاڻ انهن تضادن جو ئي عڪس آهي. جيڪڏهن پارٽي اندر تضاد نه هجن ۽ کين حل ڪرڻ لاءِ نظرياتي ڇڪتاڻ نه هجي ته، پارٽي جي حياتي جيڪر ختم ٿي وڃي" (قول ص ١٨)؛

تنظيم اندر اختلافن کي نبيرڻ جو اهوئي جمهوري طريقو آهي. مائو جي چوڻ مطابق "جمهوري طريقو عوام ۾ نظرياتي ۽ اختلافي مسئلن کي نبيرڻ جو هڪ ئي طريقو آهي. جيڪو ڏاڍ، جبر جي بدران بحث مباحثي، تنقيد، قائل ڪرڻ ۽ تعليم ڏيڻ جو طريقو آهي". (ص ٣٨٠).

اهڙي نظرياتي سڌاري جي تحريڪن ذريعي اسين جمهوري نموني اختلاف دور ڪري تنظيم اندر ٻڌي قائم ڪري، ڪم ۾ واڌارو آڻي سگهون ٿا ۽ پنهنجي ڪم جي صلاحيت وڌائي سگهون ٿا. ائين ڪرڻ سان اسان

جون ويڙهو صلاحيتون گھٽجن بدران وڌنديون ۽
اسان مان سياسي ڪوتائي ۽ ڪوڙائي ختم ٿيندي.
استاد مائو انهن ڳالهين کي هيٺين بيان ڪيو آهي:
"اسين سرگرم نظرياتي چڪتاڻ جا حامي آهيون،
ڇو ته اها اسان جي ويڙهه جي فائدي ۾ پارٽي ۽ انقلابي
تنظيمن اندر ٻڌيءَ کي يقيني بنائڻ لاءِ هڪ هٿيار آهي،
هر ڪنهن انقلابي کي هي هٿيار کڻڻ گهرجي" (ص ١٨٢).
"نظرياتي چڪتاڻ کي رد ڪيو ۽ غيراصولي امن جو
ڳولائو ٿيو ته پوءِ پارٽي ۾ هڪڙو زواليت ڏانهن وٺي
ويندڙ جٺاڻو رويو پيدا ٿيندو، پارٽيءَ جي ماڻهن ۾ سياسي
ڪوتائي پيدا ٿيندي" (ص ١٨٨). "پارٽي اندر
تنقيد پارٽي تنظيم کي مضبوط بنائڻ ۽ ان جي ويڙهه
صلاحيتن کي وڌائڻ لاءِ هڪ هٿيار آهي" (ص ١٨٨).
تنهن کان سواءِ اسان جا قومي، طبقاتي ۽ سامراجي
دشمن آهن جي هروقت انهي تاڙ ۾ ويٺا آهن ته ڪيئن
هن تنظيم جو تختو اڏلايون.
اسان جي تنظيم نه رڳو سنڌ ۽ پاڪستان جي هر
قسم، هر رنگ جي عوام دشمن ۽ انقلاب دشمن کي
ڪنڊي وانگر هري ٿي، پر اها دنيا جي انهن تنظيمن
منجهان آهي جيڪي عالمي سامراج جي ڪک جو
ڪان آهن. سڀ عوام دشمن اسان جي تنظيم جي
سرجڻ کان وٺي ان جي مخالفت ڪندا ۽ ان کي
گهيري ۾ آڻي، چيپاڻي، ناس ڪرڻ لاءِ الڳ الڳ ۽

ڳنڍيل ڪوششون ڪندا رهيا آهن. اسين انهن ڪمن جي وچان پنهنجي تنظيم قائم ڪرڻ ۽ ان کي هر قسم جي بدنظر کان بچائڻ ۾ ڪامياب ٿيا، اچي هيستائين پهتا آهيون. پر ان جي اها هرگز معنيٰ ڪانهي ته دشمن اسان کي معاف ڪري ڇڏيو آهي، يا هو شريف ٿي ويا آهن يا ٿڪجي، بيزار ٿي، پنهنجون بدمعاشيءَ واريون سازشون هميشه لاءِ ترڪ ڪري وڃي گهر ۾ ويهي رهيا آهن ۽ اسين مزي سان ٻي ڪنڪا ٿي اڳتي وڌي سگهون ٿا. نه. ائين هرگز نه آهي. هو ڪڏهن به نه اسان کي بخش ڪري ڇڏيندا ۽ نه وري ٿڪجي، بيزار ٿي اسان جي جند ڇڏيندا، يا اسان کان وير وٺڻ جون ڪوششون ترڪ ڪندا. هو سدائين علي‌الاعلان ۽ سنوان سڌا اسان جي مخالفت به ڪندا رهندا ۽ ساڳئي وقت ويس بدلائي ڌار ڌار روپن ۾ اسان کان وير وٺڻ لاءِ، ۽ اسان کي ڪنهن نه ڪنهن نموني قاسائي ناس ڪرڻ لاءِ اسان جي رستي ۾ ڪٿين ڦند، ڪٿين دام وجهندا ۽ وڪ وڪ تي اسان لاءِ ڪڏون کوٽيندا رهندا. اسان مان ٻي سمجهه ۽ ڪمزور ماڻهن کي برغلائي يا موقعي پرست ماڻهن کي لالچائي هو عوام جا هٿيار عوام خلاف استعمال ڪندا رهندا. اها ويڙهه تيستائين هلندي رهندي جيستائين يا ته هو اسان کي ختم ڪن يا اسين کين ختم ڪري ڇڏيون.

ڇڙو ڏکيو آهي پر نپائي جران ڪرڻ وڏيڪ ڏکيو

آهي. ڪنهن به هنڌ جي انقلابي عوام لاءِ پنهنجي انقلابي تنظيم قائم ڪرڻ سولي ڳالهه ڪانهي. پر اها تنظيم قائم رکڻ، هلائڻ، ان کي اندرين ۽ ٻاهرين حملن کان سلامت رکڻ ان کان گهڻو ڏکيو آهي. ڪنهن ڪري ڪنهن انقلابي تنظيم جي صحيح نموني قائم ٿي وڃڻ، ڪجهه وقت صحيح نموني هلڻ ۽ پنهنجي انقلابي رنگ سلامت رکڻ مان اها خاطري نٿي ٿي ته ڪا اها اڳتي به صحيح نموني قائم رهندي ۽ صحيح نموني هلندي رهندي ۽ پنهنجو انقلابي رنگ سلامت رکندي. هن کان اڳ ڪيئن انقلابي تنظيمون صحيح نموني قائم ٿيون آهن، اڳتي وڌيون آهن، شاندار سوڀون ماڻيون اٿن پر نيٺ اندرين ۽ ٻاهرين دشمن آهستي آهستي ڏاڪي به ڏاڪي هٽي انهن ۾ اندرين ڪوٽ ۾ ڦيٽارو وجهي، ڪين پنهنجي انقلابي رستي تان ٿيڙائي، منجن انقلابي رنگ بدلائي ڇڏيو آهي. اهي نالي ۾ ته انقلابي ۽ پورهيت هونديون آهن پر حقيقت ۾ عوام دشمن جون پيچ ٻنجي لڙڪنديون رهيون آهن. نه رڳو ايترو پر جيڪڏهن ڪا پورهيتن جي انقلابي تنظيم ايتري پڪي پختي ۽ طاقتور ٿي پوي جو اها پنهنجي ملڪ ۾ جمهوري يا سوشلسٽ انقلاب آڻڻ ۾ به ڪامياب ٿي پوي ته به ان ڳالهه جي خاطري ڪانه ٿي رهي ته جمهوري يا سوشلسٽ نظام قائم رهندو يا دشمن انقلابي تنظيم ٿي اندران ٿي اندر قبضو ڪري ان نظام جو تختو اونڌو ڪري ڇڏيندو. انقلاب انقلاب دشمن

قوتن جي وچ ۾ سڄي دنيا ۾ جيڪا خونخوار جنگ هلي رهي آهي تنهن جو آخري فيصلو اڃا نه ٿيو آهي. جيتوڻيڪ انقلابي عوام اڳتي وڌن پيا ۽ فتح آخر انهن جي ٿيڻي آهي پر اندرين توڙي ٻاهرين دشمن جا ويڙهه وڙهڻ جا منصوبا ۽ جوابي حملا به جاري آهن. پيو ته ٺهيو پر خود روس، چين ۽ ويٽنام ۾ به ڪسي سگهجي ٿو ته پراڻا اثر اڃا به ختم ڪونه ٿيا آهن.

عوام کي هڪ وک اڳتي وڌڻ لاءِ به مقابلو ڪرڻو پوي ٿو ۽ ان هڪ وک جيتري واڌاري کي قائم رکڻ لاءِ عوام کي گهڻا دفعا، ڪيترن ئي مورچن تي پوئتي ڌڪجي پوڻ لاءِ به ذهني طرح تيار رهڻو آهي. سڄي دنيا جي انقلابي عوام کي هر وقت چوڪس، پوري سجاڳ ۽ تيار رهڻو آهي. ٻاهرين دشمن توڙي سندن عوام جي صفن جي اندر موڪليل، گهڙي آيل ايجنٽن، عوام اندر ڪمزور ۽ موقعي پرست، آرام طلب، آڻ، معتبري ۽ شو بازي جي مرض ۾ ورتل ۽ ٻين خراب عنصرن تي هر وقت ڪڙي نظر رکڻي آهي. جي ٿورڙو به غافل ٿيو ته عوام جون انقلابي تنظيمون ۽ حڪومتون اوچتو وڏو ڌڪ کائي سگهن ٿيون ۽ انقلابي تنظيمن يا حڪومتن کي فوراً آهستي آهستي، ڌاڪي به ڌاڪي ڦيرائي رجعت پرست ۽ موقعي پرست تنظيمون ۽ حڪومتون بنائي سگهن ٿا. ان ڪري اها ڳالهه هڪ انقلابيءَ جي ذهن ۾ صاف هئڻ ضروري آهي ته انقلابي

تنظيم يا انقلابي حڪومت ۽ نظام قائم ڪرڻ تاريخي طرح فقط هڪ شروعاتي وک وانگر آهي. اصل سفر اڳتي آهي. اصلي ڳالهه انقلابي تنظيم، انقلابي حڪومت ۽ انقلابي نظام کي دشمن کان بچائڻ، هلائڻ ۽ وڌائڻ ويجهائڻ آهي. اسان کي کپي ته دنيا جي ٻين قومن جي انقلابي عوام جيڪي تجربا پرايا آهن تن مان سبق سکون. چيني انقلابي عوام ڌرتيءَ کي ڏوڏيندڙ سوب ڪٽي پر پوءِ به ماؤ چيو آهي "سڄي ملڪ ۾ سوڀارو ٿيڻ (يعني سڄي ملڪ تي پنهنجي حڪومت قائم ڪري وٺڻ) ڏهن هزار ميلن جي ڊگهي مسافري لاءِ رکيل پهرين وک آهي." (قول: ص ١٣).

ماؤ چيني عوام ۽ ٻوڙي دنيا جي عوام کي بار بار چتاءُ ڏنو آهي ته غافل ۽ ويسلا نه ٿيو، هر وقت ويڙهه لاءِ تيار رهو ۽ تمام ڊگهي عرصي تائين ويڙهه جاري رکڻ لاءِ تيار رهو. دشمن جا نظريا ۽ لاڙا جتي به ۽ جنهن به روپ ۾ نظر اچن اتي انهن کي سڃاڻي وٺو ۽ ساڻن موت ۽ حياتي جي جنگ لڙو.

ماؤ چيو آهي ته "جيڪي ماڻهو پراڻي سماج لاءِ گهڻي چاهنا رکن ٿا تن کي جڏهن به ڪو موقعو مليو ته اهي گڙٻڙ پيدا ڪندا ۽ ڪميونسٽ پارٽيءَ جي تختي اٿلائڻ جي ڪوشش ڪندا" (قول: ص ٢١).

"سڀني غلط خيالن، سڀني زهريلين ٻوٽين، سڀني جنن ۽ ديون تي لازمي طور نڪته چيني ٿيڻ گهرجي. ڪنهن به حالت ۾ کين بنا انڪاءَ جي پکڙجڻ جي اجازت

نہ ڏجي" (قول ص ١٣).

"وڏڙهو جذبي ۾ ذري ماتر بہ گهٽتائي نہ اچڻ گهرجي. اهڙو هرهڪ خيال غلط آهي جيڪو وڏڙهو جذبي جي شدت گهٽائي ٿو" (قول ص ٥٢).

"اٿين هرگز نہ سمجهڻ گهرجي تہ ٿئون سرشتو قائم ٿيڻ شرط مضبوط ٿي سگهي ٿو. چاڪاڻ تہ اهو ناممڪن آهي. ان کي ڏاڪي بہ ڏاڪي مضبوط ڪرڻو پوندو" (ص ٢٠).

"اسان جي ملڪ ۾ سوشلسٽ نظام قائم ٿي چڪو آهي. پر سياسي ۽ نظرياتي محاذن تي اسان اڃا تائين پوري سوڀ حاصل نہ ڪئي آهي. اهو مسئلو اڃا تائين صحيح معنيٰ ۾ حل ڪونہ ٿيو آهي تہ پورهيت ۽ سرمائيدار طبقن جي وچ ۾ نظرياتي جهڳڙن ۾ ڪير کٽندو...."

"رکيو انهيءَ کري جو اسان فتح حاصل ڪئي آهي تنهنڪري اسان کي سامراجين ۽ سندن ساٿيڙن کتن طرفان وير وٺڻ لاءِ چٽين سازشن خلاف چوڪسي رکڻ ۾ ڪڏهن بہ دير نہ ڪرڻ گهرجي. جيڪو بہ چوڪسي ۾ گهٽتائي آڻيندو سو پاڻ کي سياسي طرح سڪٽو ڪري ڇڏيندو ۽ پاڻ سياسي پاڙي ٿي پوندو". (ص ٥٠).

"گڙٻڙ ڪريو، ناڪامياب ٿيو، وري گڙٻڙ ڪريو، ناڪامياب ٿيو ۽ مرڻ گهڙي تائين اهو عمل جاري

رکوء اهو آهي دنيا جي سڀني رجعت پسندن جو منطق... وڙهو ناڪامياب ٿيو، وري وڙهو، وري ناڪامياب ٿيو، اهڙي طرح سوپ تائين وڙهندا رهو. اهو آهي عوام جو منطق" (ص ٥٠).

"هر رجعت پسند شيءِ هڪجهڙي آهي. جيڪڏهن ان کي ڌڪ نه هڻبو ته اها نه ڍهندي. هي ائين آهي جيئن پٽ پهارڻ. ظاهر آهي جتي پهارو نه پهچندو، اتان کان ڪچرو پاڻيهي صفا ڪونه ٿيندو" (ص ٥٠).

"سامراجي ۽ ڏيهي رجعت پرست پنهنجي شڪست ڪڏهن به قبول نه ڪندا ۽ آخري پساهن تائين جدوجهد ڪندا رهندا... اهي مختلف طريقن سان پيچ ڏاهر ۽ گڙ ٻڙ جي ڪاروائيءَ ۾ رڌل رهندا ۽ هر روز هر گهڙي پيهر طاقت ۾ اچڻ جي ڪوشش ڪندا. بلاشڪ اها ڳالهه اڻ ٽر آهي، اسان کي ڪنهن حالت ۾ به پنهنجي چوڪسيءَ کان غافل نه ٿيڻ گهرجي" (ص ١٢).

ماؤ چوي ٿو ته "جيڪڏهن طبقاتي ڇڪتاڻ جي تحريڪ ۽ پيون تحريڪون نه هلايون ويون ۽ انقلاب دشمن، بڇڙن ماڻهن ۽ هر قسم جي جِنن ديون کي منهن ڪڍڻ جي اجازت ڏني ويئي، اسان جا ڪارڪن انهن سڀني ڳالهين تي ماٺ ڪري ويهي رهيا، ڪيترا ڪارڪن ته دشمن ۽ اسان جي وچ ۾ فرق به وساري ويٺا، دشمن جا پاڻهن پيلي ٿي پيا ۽ دشمن کين ڪاري ڇڙوڇڙ ۽ پاڙي ڪري ڇڏيو، جيڪڏهن اسان جا ڪارڪن

ڇڪي ٻاهر ڪڍيا ويا يا جيڪڏهن دشمن اسان جي
صفن ۾ گهڙي اچڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو ته اسان جا
ڪيترائي مزور، هاري ۽ دانشور، دشمن جي نرغي ۾
سخت، انڪلن آڏو بي وس ٿي ويا ته اهڙي حالت ۾
گهڻو وقت نه لڳندو جڏهن ... مارڪسي، ليننی پارٽي
پلاشڪ هڪ ترميم پسند پارٽيءَ ۾ يا هڪ فاشي پارٽيءَ
۾ تبديل ٿي ويندي." (ص ٢٩).

اسان جو آئيندو روشن آهي. فتح هر حالت ۾ مظلوم
عوام جي، انقلاب جي، جمهوريت، آزادي ۽ سوشلزم
جي قوتن جي ٿيندي. پر اڄ جنهن منزل تي اسين
آهيون تنهن تي اسين ائين نٿا چئي سگهون ته ڪو
اسان ڳجهي توڙي پڌري رجعت پرست ۽ عوام دشمن
سوچ ۽ وات کي قطعي ۽ آخري شڪست ڏيئي، نظرياتي
طرح مڪمل طور سوڀارا ٿي ويا آهيون. اڃا تمام ڏکي
ويڙهه هلڻي آهي ۽ گهڻو گهڻو اڳتي هلڻي، تمام دير
سان اهو فيصلو ٿيڻو آهي ته سنڌ ۾ ۽ خود اسان جي
تنظيم جي انقلابي پورهيت وات ۽ سوچ ڪٿي ٿي يا
رجعت پرست ۽ عوام دشمن وات ۽ سوچ جي سوڀ ٿيڻي
ٿيڻي. انهيءَ ڪري اسان کي هر وقت پوري سجاڳ
۽ چوڪس رهڻو آهي ۽ ٻاهرين توڙي اندرين مورچن
هر قسم ۽ هر رنگ جي سڀ طرفي ويڙهه لاءِ اٽ ٿي
پوري تيار رهڻو آهي. جي ائين ائين ڪنداسون ۽ دشمن
جي سازشن خلاف هر وقت پوري سجاڳ ته رهنداسون

ته اهو بلڪل ممڪن آهي ته دشمن اسان کي ويسلو ۽ لاپرواهه ڏسي، اندران سرنگهون هڻي، اسان جي صفن ۾ تباهي مچائي ڇڏي.

چوڪس، سجاڳ ۽ هر صورتحال لاءِ تياري واسطي سڄاڳي جي تحريڪ هلائڻ ضروري آهي، ان جي وسيلي اسين پنهنجي انقلابي وطن دوست پورهيت تعليم جي چاڻ، پروڙ ۽ ان کي سمجهه سان، حالتن آهر ڪتب آڻڻ جي صلاحيت ۾ وڌا واڌارا آڻي سگهنداسون، اسان جي ڪمزورين کي ظاهر ڪيو ويندو ۽ اسان جي تنظيم جي اندر جيڪو ڪين ڪچرو قدرتي طرح گڏ ٿيو آهي ان کي صاف ڪري سگهبو ۽ اسان ۾ جيڪي دشمن طرفان سرنگهون هنيون ويون آهن تن کي بند ڪري سگهبو. اسان ۾ جيڪي زهريلا جيوڙا داخل ڪيا ويا آهن تن کي ڳولي ڳولي گهڻي حد تائين ناس ڪري سگهبو.

مائوزي تنگ جيڪي ڪجهه انقلابي جنگ لاءِ چيو آهي سو هن قسم جي انقلابي جدوجهد سان به لاڳو ٿئي ٿو. انقلابي جنگ وانگر انقلابي جدوجهد به "اهو ترياق آهي جو نه رڳو دشمن جي زهر کي ختم ڪري ٿو پر اسان جي پنهنجي ڪين کي به صاف ڪري ٿو."

هن ملڪ جي انقلابي تنظيمن جي گذريل تجربي جي ڇنڊڇاڻ ڪبي ته معلوم ٿيندو ته انهن تنظيمن کي ڪيترا بنيادي نظرياتي مسئلا درپيش آهن. انهن

کي چڱيءَ طرح حل ڪرڻ ۾ ڪارڪن تمام گهڻي ڏکيائي محسوس ڪن ٿا ۽ هو عام طرح غلطيون ڪن ٿا. تنظيمن جي زندگيءَ ۾ جڏهن ڪو نازڪ موڙ اچي ٿو ۽ حالتون 'تنظيمن' کان ڪو تيز واڌارو ڪرڻ جي گهُر ڪن ٿيون. پاليسيءَ ۾ تيزيءَ سان ڪو سڌارو يا ڦيرڦار ڪرڻ جي ضرورت پوي ٿي ته اهڙا ڪارڪن منجهيا پيا رهن ٿا، هڪ وک به اڳتي چرڻ کان ٻڙ ڪڍيو پيا رهن. هو اهڙا ماڻهو ٿيو پون جن جو ذڪر ساٿي ماءُ هنن لفظن ۾ ڪيو آهي ”جيڪي ماڻهو انقلابي دور ۾ رڳو پراڻي دستور سان چهٽيا پيا هوندا آهن، اهي انڌا آهن ۽ انهن جي سامهون اونده ئي اونده آهي.... اهي عوام جي جوش خروش جو سدائين گهٽ اندازو لڳائين ٿا. جيئن ڪا نئين ڳالهه ظاهر ٿئي ٿي ته هو ڪڏهن به ان کي چڱو نٿا چون ۽ ان جي مخالفت شروع ڪري ڏين. آخر ۾ انهن کي پنهنجي هار مڃڻي پوي ٿي ۽ پاڻ تي ٿوري گهڻي نڪته چيني ڪرڻي پوي ٿي پر پيري جڏهن ڪا نئين ڳالهه ظاهر ٿئي ٿي ته وري اهو ساڳيو عمل ورجائين ٿا. ڪنهن به نئين شيءِ ۽ هر ڪنهن نئين شيءِ ڏانهن سندن رويي جو هي ئي نمونو، اهڙا ماڻهو، نازڪ موقعن تي اڳتي نٿا وڌن ۽ هڪ وک وڌائڻ لاءِ به سدائين انهيءَ کي ڌڪو ڏيڻو پوي ٿو“ (ص ٩٠).

انهن مسئلن مان ڪي مکيه نظرياتي مسئلا هي آهن:

انقلابي تنظيم ۽ عام ڳليل سرمائيدار وڏيرڪي تنظيم ۾ فرق، جمهوريت ۽ مرڪزيت جي وچ ۾ لاڳاپو، چڱواڳي جمهوريت ۽ جمهوري مرڪزيت ۾ فرق، آزادي ۽ ضابطي ۾ لاڳاپو، صحيح تنقيد جو دائرو، وطن دوستي ۽ بين الاقواميت جي وچ ۾ لاڳاپو، عوام اندر تضادن ۽ عوام ۽ عوام دشمن جي وچ ۾ تضادن ۽ انهن کي حل ڪرڻ جي طريقي ۾ فرق وغيره.

انقلابي پورهيت تنظيم ۽ عام وڏيرڪي سرمائيدار تنظيم ۾ فرق: انقلابي پورهيت تنظيمون عام وڏيرڪين ۽ سرمائيدار خالص اليڪشني تنظيمن کان مختلف هونديون آهن. انقلابي پورهيت تنظيمن جي ميمبرن جون آزاديون ۽ حياتيون ڦورو ۽ ظالم عوام دشمن هٿان هميشه خطري ۾ هونديون آهن. ان ڪري تنظيمي رازداري انهن تنظيمن لاءِ حياتي ۽ موت جو مسئلو هوندو آهي. اهوئي سبب آهي جو انقلابي پورهيت تنظيمن جا ميمبر دشمن هٿان عذاب سهي، مرندي مري ويندا آهن پر ڪوڙا، چغل ۽ ڳوال نه ٿيندا آهن. ڪهڙي به حالت ۾ چغل ۽ ڳوال بڻجڻ ۽ تنظيم خلاف پنهنجي پارٽ واري کي تمام ڪريل ۽ خطرناڪ عوام دشمن مجرم ۽ زبردست ملامت جو لائق سمجهيو ويندو آهي. اهوئي سبب آهي جو انقلابي پورهيت تنظيمن ۾ سخت فولادي ضابطي جي ضرورت هوندي آهي ۽ ان ۾ چڱواڳي جمهوريت بدران جمهوري مرڪزيت جي تنظيمي اصولن تي عمل ڪيو ويندو آهي.

جيڪڏهن رازداري ۽ فولادي ضابطي ۽ جمهوري مرڪزيت تي عمل نہ ٿئي ها تہ جيڪر ڪابہ انقلابي پورهيت تنظيم صحيح معنيٰ ۾ قائم ٿي سگهي نہ هلي سگهي ها ۽ دشمن انهيءَ تي سرجنديءَ ئي هڪدم حملو ڪري ڪيس تباهہ ڪري ڇڏين ها. تاريخ مان اسان کي معلوم ٿئي ٿو تہ ڪيترا پيرا ائين ٿيو آهي تہ ڪنهن غدار جي چغليءَ يا ڪنهن لاپرواهہ ٻٽاڪيءَ ڪارڪن جي ٻٽاڪ يا لپاڙ جي ڪري انقلابي تنظيمن جي يڪي ليڊرشپ رات وچ ۾ ٻهارجي وئي آهي ۽ ڪيترا بهادر انقلابي موت جو شڪار بنايا ويا آهن. اسين تاريخ ۾ اهو بہ ڏسون ٿا تہ هزارين نظرياتي اختلافن جي باوجود هڪٻئي جي مخالف انقلابي تنظيمن جا ماڻهو بہ هڪ ٻئي خلاف چغل نہ ٿيندا آهن. انقلابي ماڻهو تنظيمون ڇڏي ويندا رهيا آهن ۽ انهن خلاف سخت نظرياتي ۽ سياسي جدوجهد بہ ڪندا رهيا آهن پر انهن بابت ڀنڊيون ۽ ڳوالپڻا نہ ڪندا رهيا آهن.

ساڳيءَ طرح دنيا جا انقلابي، تنظيمي ضابطي تي عمل ڪندا آهن. سڀڏن ڪا تجويز اڪثريت قبول نہ ڪندي آهي تہ بہ اڪثريت جو فيصلو مڃيندا آهن ۽ تنظيم جي حڪم جي تعميل ڪندا آهن. هڪ پيرو ٿيل اڪثريتي تنظيمي فيصلي تي تيستائين سچيءَ دل سان عمل ڪندا رهندا آهن جيستائين تجربي مان اهو غلط ثابت ٿئي ۽ تنظيم پنهنجو فيصلو بدلائي.

دنيا جي انقلابي تنظيمن جي تاريخ جو مطالعو ڪبو تہ معلوم ٿيندو تہ انهن جي اعليٰ ادارن جو چونڊون خاص حدن اندر خاص قسم جي احتياط سان پئي ٿيون آهن ۽ نہ ڪي عام رواجي اليڪشنبازيءَ ذريعي. ايتري قدر جو لينن جهڙي عظيم انقلابيءَ کي هي لفظ چوڻا پيا آهن "اسان انقلابي سوشلسٽ جمهوريت جي بولشويڪ نمائندن بار بار چيو آهي تہ جن ليڪ جي حالتن ۽ ماحول ۾ اسان کي ڪم ڪرڻو پيو پوي ٿو ان ۾ پارٽيءَ کي مڪمل طور جمهوري نموني هلائڻ ناممڪن آهي ۽ انهن حالتن ۾ چونڊ وارو اصول فقط وات سان چوڻ جي ڳالهہ آهي" (ڏسو لينن جون چونڊ لکڻيون ١٩٦٤ع واري انگريزي ايڊيشن جو صفحو ٥٦٨).

اتهيءَ سوال تان روسي انقلابي تحريڪ ۾ زبردست بحث مباحثا هليا. انهن بحثن هلندي لينن جمهوريت جي باري ۾ غلط مطالبن ڪندڙن کي بار بار ٽوڪيو ۽ سندن مطالبن جي اصليت کي کولي سمجهايو آهي. هو لکي ٿو:

"جمهوري" اصول جي اصليت ڪهڙي آهي؟

"رابو چي ديلو اخبار جيڪي (وسيع جمهوريت بابت) پڙڪيدار فقرا پولي ٿي ان جي اصل مطلب تي ٿورو ويچار ڪندؤ تہ توهان محسوس ڪندا تہ هن آپيشاهي ۽ پوليس راج جي اونداهي دور ۾ پارٽي تنظيم اندر 'وسيع جمهوريت' هڪڙي نڪمي ۽ نقصانڪار رانديڪڙي

ڳالهه سواءِ ٻيو ڪجهه به ڪونهي، اها انهيءَ ڪري هڪڙو نڪمو راڊيڪو آهي جو حقيقت ۾ ڪنهن به انقلابي تنظيم ڪڏهن به نه ان تي عمل ڪيو آهي ۽ نه وري ان تي ڪري ٿي سگهي ٿي. چاهي سندس مرضي ڪيتري به ڪهڙي به هجي. 'وسيع جمهوريت' نقصان ڪار راڊيڪو انهيءَ ڪري آهي جو 'وسيع جمهوري اصول' تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش ڪبي ته ان مان سڀني کان سڌو (دشمن) لاءِ وڏي پيماني تي ڇاپا هڻڻ جي ڪم ۾ سهوليت ٿيندي، اها جمهوريت انقلابي ڪم ۾ اسان جي هاڻوڪي ڪچائي ۽ ڇنڇڻي کي سدائين قائم رکندي ۽ عملي ڪارڪنن جي اڳيان جيڪو اهو سنجيدو ۽ فوري ڪم آهي، ته پاڻ کي پوريءَ طرح تربيت ڏيئي، پيشه ور انقلابي بنائين، اها جمهوريت انهيءَ ڪم تان سندن ڌيان هٽائي، ڪين اليڪشني سرشتي واسطي تفصيل سان ڪاغذي قائدا قانون ٺاهڻ جي ڌنڌي ۾ لڳائي ڇڏيندي........

”رابوچي ديلو اخبار انقلابي معاملن ۾ جمهوريت جي من موهيندڙ 'اصول' کي پيش ڪرڻ واري جيڪا پنهنجي دل گهري حرفت هلائي آهي سا ڪيڏي نه نامناسب حرڪت آهي سا ڳالهه ثابت ڪرڻ لاءِ پاڻ هڪڙو شاهد گهرائينداسين. اهو شاهد آهي واڻي سيريبرياڪوو....... هو رابوچي ديلو اخبار جو همدرد آهي ۽ سندس دل ۾ پليخانو ۽ سندس حامين (لينن ۽ ٻين)

لاءِ سخت نفرت آهي .... ان ڪري منڊس شاهدي وڏيڪ قيمتي آهي. هڪڙي مضمون ۾ .... هن لکيو آهي....!! "شڪين، روگاچوف زيليابوو، ميخائيلوف، پيرو سڪايا فگنر ۽ ٻيا مشهور روسي انقلابي پاڻ کي ڪڏهن به ليڊر ڪونه سمجهندا هئا ۽ ڪنهن به کين ليڊر ڪري ڪونه چونديو يا مقرر ڪيو حالانڪ حقيقت ۾ هو ليڊر هئا ڇو ته انقلابي تعليم حاصل ڪرڻ ۽ سيکارڻ واري دور ۾ توڙي سرڪار خلاف جدوجهد واري دور ۾ هنن ڪم جو وڏو زور پاڻ جهليو هو، سڀ کان خطرناڪ جاين تي هو ويا ۽ سندن ڪم سڀ کان وڌيڪ فائديمند ثابت ٿيا. هو ليڊر بڻجي ويا. ان ڪري نه، ته ڪو هنن ليڊر بڻجڻ چاهيو ٿي پر انهيءَ ڪري جو سندن چوڌاري جيڪي ساٿي هئا تن کي سندن ڏاهپ، جوش خروش، سندن وفاداري ۾ ڀروسو هو ان ڪري اهو ڀڄ ڊارڻ ته ڪو اريوپيگس (ڊڪٽيٽر) تحريڪ تي پنهنجي هڪ هٽي ڇمائيندو سا ڳالهه حد کان وڌيڪ بي عقليءَ جي آهي. ان تي ڪير ڌيان ڏيندو؟ ....

"اسين پڙهندڙن کان پڇون ٿا ته ڇا غير جمهوري لاڙن جو الزام به ساڳيو اريوپيگس (ڊڪٽيٽر) هئڻ واري الزام جهڙو نه آهي؟ ڇا اها ڳالهه پڌري نه آهي ته رابوچي ديلو اخبار وارو (وسيع جمهوريت وارو من موهيندڙ تنظيمي اصول) به (پين ڳالهين وانگر) بي عقلي ۽ بي حيائيءَ وارو اصول آهي .... اهو بي حيائيءَ

وارو اصول انهيءَ ڪري آهي جو ان جي مراد آهي ته تحريڪ اندر ڪن ماڻهن جي معتبري ۽ ڦونڊ جي لاڙي کي استعمال ڪجي، ڪن کي تحريڪ جي حقيقي صورتحال بابت جيڪا اڻ ڄاڻائي آهي اها ڪتب آڻجي ۽ ڦونڊ جي لاڙي کي استعمال ڪجي، ڪن کي اسان جي تحريڪ جي حقيقي صورتحال بابت جيڪا بي خبري ۽ اڻ ڄاڻائي آهي تنهن جو ناجائز فائدو وٺي ڪين منجهائجي ۽ ڪن پين ۾ تربيت جي جيڪا کوٽ آهي ۽ انقلابي تحريڪ جي تاريخ بابت منهن جيڪا اڻ واقفيت آهي ان کي عوام خلاف هٿيار ڪري ڪتب آڻجي. اسان جي تنظيم جي باعمل ڪارڪنن لاءِ فقط هي سنجيدو تنظيمي اصول هئڻ گهرجي. سخت کان سخت رازداري، ميمبرن کي سخت کان سخت چوڪسيءَ ۽ خبرداريءَ سان پرکي ڪرڻ ۽ پيشه ور انقلابين جي تربيت ڪرڻ ....

"جيڪڏهن اهي گڻ موجود هوندا ته اسان کي تمام نهاد جمهوريت پسنديءَ کان به ڪا وڏي شيءِ حاصل ٿيڻ جي خاطري رهندي. اها وڏي شيءِ آهي انقلابين جو پنهنجو پاڻ ۾ مڪمل ۽ هڪٻئي تي سائين وارو ڀروسو. (انقلابين کي) جمهوريت پسنديءَ جي رانديڪڙي جهڙين شڪلين بابت سوچڻ جو وقت ڪونهي .... ۽ ڪين پنهنجي ذميوارين جو جاندار احساس آهي. ڪين تجربي مان خبر آهي ته ڪنهن نالائق

ميمبر ڪان جند ڇڏائڻ لاءِ سچن پچن انقلابين جي تنظيم ڪجهه به نه ڪرڻ ڪان نه هٻڪندي .... اها ڳالهه به خيال ۾ رکڻ گهرجي ته اهڙي قسم جي ڳالهين جو جيڪو پيو ڪارڻ آهي يعني اپوجهائيءَ ۽ بي عقليءَ سا به جمهوريت جي معنيٰ بابت خيالن جي مونجهاري مان اسري نڪري ٿي. مسٽر ۽ مسز ويب انگريزي ٽريڊ يونين بابت جيڪو ڪتاب لکيو آهي تنهن ۾ هڪڙي دلچسپ باب جو عنوان آهي "قديم ڇڙواڳي جمهوريت" ان باب ۾ مصنف ڏيکاريو آهي ته سندن ٽريڊ يونين جي پهرين دور ۾ انگريز مزدور جمهوريت جي اهم لازمي نشاني سمجهندا هئا ته يونين جي انتظام جو سمورو ڪم سڀ ميمبر هلائين. نه رڳو سڀ سوال سڀني ميمبرن جي ووٽ سان حل ٿيندا هئا پر عهديدارن جون سموريون ذميواريون به سڀ ميمبر واري واري سان پوريون ڪندا هئا. ڏکئي عرصي جي تاريخي تجربي کان پوءِ ئي وڃي مزدورن کي اها خبر پئي ته جمهوريت جو اهو تصور ڪيڏو نه فضول ۽ واهيات آهي....

"....اسان جي تحريڪ ۾ جن ماڻهن عملي ڪم ڪيو آهي تن کي خبر آهي ته جمهوريت بابت اهو پراڻو ڇڙواڳو تصور شاگردن ۽ مزدورن جي اڪثريت ۾ ڪيڏو نه گهڻو پکڙيل آهي....

"....جن عملي ڪم ڪندڙ مزدورن کي سچين پچين جمهوري تنظيمن جي نظرئي ۽ عمل جو مطالعو ڪرڻ

جا تمام ڏورا موقعا مليا آهن تن ۾ ڪي ته ظاهر آهي ته هنن ڳالهين ڪري ڪوبه ڏوهه ڪونه ڏيندا هون پر جڏهن رابوچي يي ديلو اخبار، جيڪا ليڊرشپ جي دعوا ڪري ٿي، سا هڙين حالتن ۾ پاڻ کي 'وسيع جمهوري' اصولن بابت ٺهراءَ پاس ڪرڻ تائين محدود ڪري ٿي ته تڏهن ان ڳالهه کي سڪلي شو بازي ۽ نمائش پسندي کان سواءِ ٻيو ڇا ٿو سڏي سگهجي؟...“

(چونڊ لکڻيون ص ٢١٢-٢١٥)

انقلابي تاريخ جي مطالعي مان اها ڳالهه بلڪل صاف طرح ظاهر ٿئي ٿي ته تنظيم ۾ ڪير ڪير پرتي ڪجي، تنظيم جي ادارن جون چونڊون ڪيئن ۽ ڪڏهن ڪرائجن، ڪنهن ڪميٽيءَ ۾ نوان ميمبر ڪيئن ڪڻجن، ڪانگريسون ڪڏهن ڪوٺائجن ۽ ٻين اهڙين ڳالهين کي هر ملڪ ۾ هر انقلاب جي مختلف بدلجندڙ حالتن جي روشني ۾ جانچيو ۽ طئي ڪيو ويو آهي. مثال طور ويٽنام جي انقلابي پارٽي يعني ويٽنام مزورن جي پارٽي جون ١٩٣٠ع کان ١٩٧٥ع تائين ٤٥ سالن ۾ فقط ٽي ڪانگريسون ٿيون، يعني سراسري طور ١٥ سالن کان پوءِ هڪڙي ڪانگريس ٿي، حالانڪ انهيءَ دور ۾ ١٩٤٥ع کان وٺي ١٩٧٥ع تائين يعني ٽيهه سال اتر ويٽنام يعني اتر ويٽنام هڪڙو آزاد حڪومت جو مالڪ آزاد علائقو هو، جتي آسانيءَ سان ڪانگريسون ٿي سگهيون ٿي.

چين ۾ ١٩٢٧ع کان وٺي چيني انقلابي پارٽي هميشه پنهنجي آزاد علائقن جي مالڪ رهي آهي جتي هوءَ آزاديءَ سان ڪانگريسون وغيره ڪري ۽ چونڊن جي اصول کي ذري گهٽ مڪمل نموني استعمال ڪري سگهي ٿي. پر روسي پارٽيءَ وٽ اهڙيون حالتون نه هيون. انهن جمهوريت جي اصول کي پنهنجي نوس تاريخي حالتن جي دائري اندر ڪتب آندو. ١٩٠٥ع کان اڳ عام طور چونڊ جي اصول کي بلڪل محدود نموني ڪتب آندو ويو. نوس حالتن موجب هڪ مرڪزي اڳواڻ اداري بدران پنهنجي مرڪزي اڳواڻ ادارا قائم ڪيا ويا جيڪا ڳالهه ظاهري طرح بلڪل نقصانڪار ٿي لڳي پر انهن حالتن ۾ فقط اهوئي رستو ممڪن هو.

”پارٽي تنظيم لاءِ اهو اصول طئي ڪيو ويو ته جڏهن اهي راز ۾ ڪم ڪن ته انهن کي چونڊن جي اصول تي اڏي نه سگهبو پر جڏهن هو قانوني طور ڪم ڪن ته انهن کي جمهوري مرڪزيت جي اصول تي اڏڻ گهرجي“ (لينن: پورهيت پارٽي جي تنظيمي اصولن بابت چونڊ لکڻين جو مجموعو صفحو ١٦).

”١٩٠٦ع ۾ يعني ١٩٠٥-٦ع واري انقلاب هلندي جڏهن حالتون کلڻي ڪم لاءِ سازگار ٿيون، تڏهن روسي پارٽين جي چوٽين ڪانگريس ۾ جمهوري مرڪزيت ۽ چونڊ جو اصول رائج ڪيو ويو. وري جڏهن اهو انقلاب ناڪام ٿيو، موقعي پرست پڇي ويا، ڪليل تنظيمون ٻهي

ٿيون، تڏهن وري اصلوڪو طريقو رائج ڪيو ويو.
موقع پرستن سان ٻڌڪهي ويڙهه ڪان پوءِ ١٩١٢ع ۾
ڇهين پارٽي ڪانگريس ۾ موقعي پرست خارج ڪيا ويا.
جنگ جي دوران اڳواڻ ادارن جا ميمبر پاڻ ۾ صلاح
ڪري انهن ادارن تي نوان ميمبر کڻي ڇڏيندا هئا.
(لينن: پورهيت پارٽي جي تنظيمي اصولن بابت لکڻين
جو مجموعو صفحو ٨).

انقلابي جدوجهد لاءِ اهو سوال تمام اهم آهي ته،
ڪنهن به سبب جي ڪري جيڪڏهن ڪنهن به ڪميٽي
تي نوان ميمبر کڻڻ جي ضرورت پوي ته ڇا ڪجي؟
ان لاءِ نئين سر چونڊون ڪرائجن يا خود اهي ماڻهو،
جيڪي ان وقت ان ڪميٽيءَ جا ميمبر هجن سي ئي
پاڻ ۾ صلاح ڪري ڪنهن مقرر اڪثريت سان فيصلو
ڪري نوان ميمبر کڻي ڇڏين؟ لينن جو هميشه اهو
طريقو پئي رهيو ته عام لڪ جي حالتن ۾ هر ڪميٽيءَ
جا پراڻا ميمبر پاڻ ۾ صلاح ڪري پنهنجي ڪميٽيءَ
لاءِ نوان ميمبر مقرر ڪري ڇڏين ۽ نئين سر چونڊن جو
انتظار نه ڪيو وڃي. درحقيقت ننهه شروعات ۾ ئي يعني
١٩٠٣ع ۾ هن لنڊن واري ٻي پارٽي ڪانگريس ۾ پارٽي
قاعدن قانونن جو جيڪو مسودو پيش ڪيو تنهن جو
رٿيل قاعدو نمبر ١١ هن ريت هو:

”سموريون پارٽي تنظيمون — پنهنجا معاملا سادي
اڪثريت سان طئي ڪن ۽ کين اهو حق هجي ته

پنهنجي ڪميٽيءَ جا نوان ميمبر ٽئين مرچوند ذريعي کڻڻ بدران پاڻ مقرر ڪن (ڪميٽي جي) ميمبرن کي کڻڻ يا ڪيڻ لاءِ ⅔ اڪثريت لازمي هوندي."

(لينن: پورهيت پارٽي جي تنظيمي اصولن بابت ص ١١٢).

مينشويڪن جي زور بار ڪري ٻي ڪانگريس تنظيمي قاعدن قانونن بابت لينن جي تجويزن کي اڌوري نموني منظور ڪيو. ٽين ڪانگريس انهن کي سڄاري لينن جي تجويزن مطابق بحال ڪيو. جڏهن فيبروري ١٩١٧ع واري انقلاب کان پوءِ پارٽي لڪ کان ٻاهر آئي، تڏهن وري جمهوري مرڪزيت ۽ چوندن جو اصول رائج ڪيو ويو. ڇهين ڪانگريس زور شور سان نوان ميمبر ڀرتي ڪرڻ جي هدايت ڪئي. ڏهين ڪانگريس وري لينن جي اڳواڻيءَ هيٺ نالائق ميمبرن کي پارٽي مان خارج ڪرڻ جي باقاعدي مهم شروع ڪئي، مطلب ته هر انقلابي ڪم بدلجندڙ حالتن جي روشني ۾ پارٽي، انقلاب ۽ عوام جي ضرورت مطابق ڪيو ويندو آهي.

ڪيترا ماڻهو جمهوريت بابت غلط تصورن جي اثر هيٺ اچي انقلابي پارٽين کي تجربيڪار، آزمايل ۽ پيشه ور اڳواڻن جي لاڳيتي اڳواڻيءَ جي جيڪا سخت ضرورت هوندي آهي تنهن کي سمجهي نٿا سگهن ۽ ان کي ڪنهن نه ڪنهن صورت ۾ ڪمزور ڪرڻ، بلڪ صفا رد ڪرڻ ضروري سمجهن ٿا.

لينن انهيءَ غلط تصور کي سختيءَ سان رد ڪيو

آهي ته ثابت ڪيو آهي ته ڪابه انقلابي تحريڪ تجربيڪار آزمايل لاڳيتي اڳواڻي کان سواءِ ڪامياب ٿي نٿي سگهي. ڪن ماڻهن چيو ته انقلاب کي "ڏهن پارهن" ليڊرن جي ضرورت ڪانهي. ڪين لڪين عام مزور گهرجن. ان جي جواب ۾ لينن چيو آهي:

تجربيڪار ليڊرن جي ضرورت ۽ اهميت

"جرمني جو مثال وٺو. ان ڳالهه کان اميد ته ڪو به انڪار ڪونه ڪندو ته جرمني جي تنظيم عوامي تنظيم آهي. جرمنيءَ ۾ هرڪو ڪم عوام کان شروع ٿئي ٿو ۽ اتي پورهيت طبقي جي تحريڪ پنهنجي پيرن تي هلي سگهي ورتو آهي. پر ڏسو ته اهي لکن ڪروڙن ماڻهو پنهنجن "ڏهن پارهن" آزمايل سياسي رهنمائن جو ڪيڏو نه قدر ڪن ٿا ۽ انهن کي ڪيئن نه چهٽي پيا آهن! پارليامينٽ ۾ دشمن پارٽين جي ميمبرن سوشلسٽن کي اڪثر ٽوڪيو پئي آهي ته "توهين واهه جا جمهوريت پسند آهيو! توهان جي تحريڪ پورهيت تحريڪ رڳو نالي جي آهي. حقيقت ۾ توهان وٽ سدائين ساڳين ليڊرن جي ننڍڙي ٽولي موجود هوندي آهي. جڏهن ڏسو تڏهن ساڳيو بيبل ۽ ساڳيو ليبڪنيڪٽ ۽ سالن جا سال اهي ئي ساڳيا پراڻا ليڊر. توهان جا نام نهاد مزورن جا چونڊيل ميمبر ته شهنشاهه جي مقرر ڪيل آفيسرن کان به وڌيڪ دائمي عهدن جا مالڪ ٿيو ويٺا آهن." پر "عوام" کي "ليڊرن" خلاف ڀڙڪائڻ، عوام ۾

خراب ۽ معتبريءَ وارا آڌما اُٿارڻ ۽ ماڻهن نجو پنهنجي "ڏهن پارهن ڏاهن ماڻهن" ۾ جيڪو اعتماد آهي تنهن جا ترا ڪڍي تحريڪ کان سندس مضبوطي ۽ اڏول پڻو کسي وٺڻ جي انهن عياري ۽ لفاظيءَ وارين حرڪتن تي جرمن رڳو ڌڪار وچان مرڪيو ڪٿيو بس ڪن. جرمنن ۾ سياسي سوچ ڪافي وڌيل آهي ۽ هنن ايترو سياسي تجربو گڏ ڪري ورتو آهي جو هو اها ڳالهه چڱيءَ طرح سمجهي ويا آهن ته قابل ماڻهو ڪي سو ن جي تعداد ۾ ڪونه ٿا ڄمن ۽ سماج جو ڪوبه طبقو ٽيستائين محڪم ارادي سان ڪابه ويڙهه نه ڪري سگهندو، جيستائين ونس اهڙا ڏهه پارهن آزمايل ۽ قابل ماڻهو نه هجن، جن انقلابي جدوجهد کي هڪ. پيشو ڪري اختيار ڪيو هجي ۽ ان ۾ باقائدي تربيت حاصل ڪئي هجين، جن کي ڊگهي تجربي ٻاڙهي پڪو ڪيو هجي ۽ جيڪي هڪٻئي سان مڪمل هم خيال ۽ يڪدل ٿي ڪم ڪري رهيا هجن. جرمنن جي پنهنجن صفن اندر به عياريءَ واري سڪٽي لفاظي ۽ اکرن جي هير ڦير ڪندڙ اهڙا ماڻهو موجود آهن جيڪي سڀو "احمقن" کي ڀڙائي کين "ڏهن پارهن ڏاهن ماڻهن" کان مٿي آڏائين ٿا...... ۽ مضبوط ۽ محڪم ارادي وارن ليڊرن خلاف بي اعتماديءَ جو ٻج ڇٽين ٿا. جرمن سوشلزم سوشلسٽ تحريڪ اندر اکرن جي هير ڦير ۽ سڪٽي لفاظي ڪندڙ عنصرن خلاف اٽل ارادي ۽ اڻ ورچائيءَ واري ويڙهه

وسيلي ٿي اڄ جيترو وڏي ويڇهي ۾ طاقتور ٿي سگهي آهي. اڄ روسي سوشلسٽ تحريڪ فقط انهي ڪري گهوٽالي ۾ آهي جو وٽس اهڙا سٺي تربيت ورتل ۽ تجربيڪار ليڊر ڪونهن جيڪي پاڻمرادو سڄاڳ ٿيندڙ عوام جي رهبري ڪري سگهن. اهڙي وقت تي اسان جا عقل جا وڏا احمقن واري اونهي دانائيءَ سان واڪا ڪري پيا چون ته ”تحريڪ هيٺان عوام کان شروع ته ٿيندي ته ڪم خراب ٿي پوندو.“

”....اکرن جي هيرڦير ڪندڙ، سڪٽي لفاظي ڪندڙ پورهيت طبقي جا بدترين دشمن آهن. هو بدترين دشمن ان ڪري آهن جو هو عوام ۾ ذليل ۽ ڪريل اڌما اڌارين ٿا، ان ڪري بدترين دشمن آهن، جو جن مزورن اڃا (انقلابي سمجهه جي) روشني حاصل نه ڪئي آهي سي انهن دشمنن کي سڃاڻي نٿا سگهن جيڪي چون ٿا ۽ ڪڏهن ڪڏهن پاڻئيں به ٿا ته اسين عوام جا گهڻگهرا آهيون. هو ان ڪري عوام جا بدترين دشمن آهن جو هن نااتفاقي ۽ پڌتر جي دور ۾ جڏهن اسان جي تحريڪ اڃا مس ڪا نه ڪا شڪل پئي وٺي، تڏهن عوام جيڪي پنهنجي غلطي فقط تلخ تجربن کان پوءِ ٿي محسوس ڪري سگهن ٿا تن کي اکرن جي هيرڦير ۽ سڪٽيءَ لفاظيءَ جي ڪوڙڪين ۾ منجهائي مارڻ ۽ گمراه ڪرڻ کان سولو ڪم ٻيو آهي ئي ڪونه.“ (چونڊ لکڻيون ص ١٩٨ – ١٩٩).

تڏهن پلا ڇا عوام کي جمهوريت جي ڪا به ضرورت ڪانهي ؟ نه! عوام کي صحيح ۽ حد اندر جمهوريت جي تمام گهڻي ضرورت آهي.

جمهوريت ۽ مرڪزيت ۾ لاڳاپو

عوام ۽ سندن تنظيم کي صحيح ۽ حد اندر جمهوريت جي سخت ضرورت آهي. تنظيم ۾ گهربل جمهوريت نه هوندي ته تنظيم ڪجهه وقت مشين وانگر ڪم ڪري پوءِ ازخود بيهي رهندي. ماڻو تنظيم ۾ صحيح ۽ گهربل جمهوريت جي ضرورت هجڻ جي باري ۾ اسان کي بار بار هدايت ڪئي آهي. ”جيڪڏهن پارٽي زندگيءَ ۾ ڪافي جمهوريت نه آهي ته پيش قدميءَ (پنهنجي دليان ٻاڦرادو اڳتي وڌي ڪو چڱو ڪم ڪرڻ) جو جذبو ڪم آڻي نٿو سگهجي. فقط جمهوري ماحول ۾ ئي قابل ماڻهن جي وڏي تعداد کي اڳتي آڻي سگهجي ٿو“ (قول ص ۱۱۸).

”جيستائين ڪو ماڻهو دشمن سان نه آهي ۽ بڇڙي نيت سان حملو نٿو ڪري ته هن کي ڳالهائڻ ڏنو وڃي، ڪٿي هو ڪير به هجي ۽ جيڪڏهن هو ڪا غلط ڳالهه چوي ٿو ته اها وڏي ڳالهه نه آهي. سڀني سطحن جي اڳواڻن جو فرض آهي ته هو ٻين جي ڳالهه ٻڌن.....

”عوام جي صفن ۾ جمهوريت مرڪزيت سان، آزادي ۽ ضابطي سان ڳنڍيل آهي. هيءَ هڪ ئي شيءِ جا ابتڙ

پاسا آهن جن ۽ ضد سان گڏوگڏ ايڪو آهي، ۽ اسان کي هڪ طرفي طور هڪڙي تي زور رکي پوءِ کان انڪار نہ ڪرڻ گهرجي. عوام جي صفن اندر اسين نہ تہ آزادي کان سواءِ ۽ نہ ئي جمهوريت کان سواءِ ڪم هلائي سگهون ٿا نہ ئي مرڪزيت کان سواءِ جمهوريت ۽ مرڪزيت جي ۽ آزادي ۽ ضابطي جي، هيءَ هيڪڙائي اسان جي جمهوري مرڪزيت جوڙي ٿي. هن سرشتي هيٺ عوام وسيع جمهوريت ۽ آزادي ماڻين ٿا، پر ساڳي وقت کين سوشلسٽ ضابطي جي حدن اندر رهڻو پوي ٿو" (قول ص ١٨١).

"اسان کي پارٽيءَ جو ضابطو نئين سر ورجائڻ گهرجي جيڪو هيٺين ريت آهي.

(١) فرد تنظيم جي تابع آهي.

(٢) ٿورڙائي گهڻائي جي تابع آهي.

(٣) هيٺين سطح مٿين سطح جي تابع آهي. ۽

(٤) سمورا ميمبر مرڪزي ڪاميٽي جا تابع آهن، جيڪو بہ ضابطي جي هنن ڦقرن جي ڀڃڪڙي ڪري ٿو سو پارٽي جي ايڪتا ٽوڙي ٿو" (قول ص ١٨١).

"پارٽي جي ضابطي جي هڪ گهرج اها آهي تہ ٿورڙائي کي گهڻائي آڏو ڪنڌ نمائڻ گهرجي. جيڪڏهن ٿورڙائي جي راءِ رد ڪئي ويئي آهي تہ کيس اڪثريت جي ورتل فيصلي جي تائيد ڪرڻ گهرجي، جيڪڏهن ضرورت پوي تہ ٿورڙائي انهيءَ ڳالهہ

کي پيهر غور لاءِ پي گڏجاڻي ۾ پيش ڪري سگهي ٿي، پر اهڙيءَ ڪان سواءِ هن کي ڪنهن به نموني ۾ اهڙيءَ فيصلي جي خلاف ڪم نه ڪرڻ گهرجي" (قول ص ۸۲،).

فلسطيني عوام جي آزاديءَ جي تنظيم، "فلسطين جي آزادي لاءِ عوامي محاذ" اڪثريت جي فيصلي جي تعميل ڪرڻ جي اصول کي هنن لفظن ۾ پيش ڪيو آهي:

"پارٽيءَ اندر هر نقطه نظر کي حق آهي ته اهو تنظيمي دائري اندر مڪمل آزاديءَ سان پيش ڪيو وڃي، پر جڏهن انهي نقطه نظر تي بحث ٿي وڃي ۽ پارٽي (ان جي اڪثريت) ان بابت ڪو فيصلو ڪري ڇڏي ته پوءِ پارٽيءَ اندر هر ماڻهوءَ جو فرض آهي ته جيستائين پارٽي ڪانگريس ۾ رٿابندي ڪندڙ ادارن ۾ ان تي پيهر بحث ڪرڻ جو موقعو اچي، تيستائين ان فيصلي تي محڪم رهي، ان جو بچاءُ ڪري ۽ ان سان مڪمل طرح وفادار رهي...."

"مرڪزيت جي تصور جو ٻيون پاسو اهو آهي ته جڏهن پارٽي جمهوري نموني ڪو فيصلو ڪري ته پوءِ پارٽي اڳواڻن کي ان فيصلي تي عمل ڪرڻ دوران قطعي اختيارات حاصل آهن. جنهن مهل فيصلي تي عمل شروع ٿئي ٿو تنهن مهل جمهوريت ختم ٿيو وڃي، بحث ۽ مناظرو ختم ٿيو وڃي. پوءِ رڳو حڪم جي تعميل، ضابطي، وفاداري ۽ هدايتن جي مڪمل پوئواريءَ

جي گنجائش آهي، پي ڪنهن به ڳالهه جي نه."
("فلسطين جي آزادي لاءِ حڪمت عملي" ص ۴۲۲).
سائي مائو صحيح ۽ غلط ڳالهين جون جيڪي ڪسوٽيون مقرر ڪيون آهن تن مان پڻ ضابطي بابت آهن. هو ميڪاري ٿو ته "فقط اهي ڳالهيون ۽ عمل صحيح آهن جيڪي جمهوري مرڪزيت کي رد ڪرڻ يا ڪمزور ڪرڻ بدران ان کي مضبوط ڪرڻ ۾ مدد ڪن ۽ اهي ڪميونسٽ پارٽيءَ جي اڳواڻي کي رد يا ڪمزور ڪرڻ بدران ان کي مضبوط ڪرڻ ۾ مددگار ٿين."

هن اسان کي ڪولي سمجهايو آهي ته جمهوريت ڪهڙي شيءِ آهي ۽ بي لغام چڙواڳ جمهوريت ڪهڙي شيءِ ۽ اسان کي هدايت ڪئي انس ته چڙواڳ جمهوريت جون پاڙون پٽي ڪپون. هو چوي ٿو ته "پارٽي اندر جمهوريت، نظم ۽ ضبط کي مضبوط بڻائڻ ۽ وڌيڪ صلاحيتن کي وڌائڻ لاءِ آهي نه ڪي ڪين ڪمزور ڪرڻ لاءِ آهي" (ص ۱۱۹).

"نظرئي جي ميدان ۾ چڙواڳ جمهوريت جون پاڙون پٽيو..... چڙواڳ جمهوريت پارٽي تنظيم کي ناس ڪري ٿي. پارٽيءَ جي وڌيڪ صلاحيتن کي ڪمزور ڪري ٿي ۽ انقلاب جي شڪست جو سبب بڻجي ٿي. چڙواڳ جمهوريت جو سرچشمو ۽ ڪارڻ هيٺين وچولي طبقي جي خود خيالي ۽ ضابطي کان ناهه آهن" (ص ۱۱۹).

آڪٽوبر انقلاب جي ڪاميابي جا ڪارڻ بيان ڪندي، لينن ڪاميابيءَ جو هڪڙو وڏو ڪارڻ اهو ڄاڻايو آهي ته ”پارٽيءَ سخت مرڪزيت ۽ فولادي ضابطي کي اڏي ۽ ڪاميابيءَ سان سلامت رکي سگهي هئي“ (کابي ڌر جي ڪميونزم هڪ ٻاراڻي بيماري ص ۹).

تنقيد ۽ پاڻ تي تنقيد ڪرڻ جي ضرورت ۽ ان جو دائرو

تنقيد ۽ پاڻ تي تنقيد هڪ انقلابي پورهيت جي سچائيءَ جي نشاني، ۽ سندس انقلابي ايمان جو رڪن آهي. اهو هڪ مارڪسي ليننسي هٿيار آهي جنهن جي وسيلي اسين پاڻ مان عيب ڪڍي، پاڻ کي سڌاري سگهون ٿا. ساڳي مائو چوي ٿو ”پنهنجي ضمير کي آڏو رکي پاڻ تي تنقيد اهڙي نشانبر سچائيءَ آهي جا اسان جي پارٽيءَ کي ٻين سڀني سياسي پارٽين کان نرالو ڪري ٿي .... ڪميونسٽ پارٽي تنقيد کان نٿي ڊڄي ڇو ته اسين مارڪسي آهيون، سچائي اسان ساڻ آهي ۽ بنيادي عوام يعني مزدور ۽ هاري اسان ساڻ آهن. سچا مادي پرست بي ڊپا آهن. اسان کي اميد آهي ته اسان سان گڏ جدوجهد ڪندڙ .... اسان ڪميونسٽن تي تنقيد ڪرڻ .... کان نه ڪيٻائيندا. جيڪو ماڻهو هزارين زخم کائيندي به موت کان نٿو ڊڄي، اهو ئي شهنشاهه کي گهوڙي تان زوري لاهڻ جي همت ڪري سگهي ٿو .... جيڪڏهن اسان ۾ خاميون آهن ته انهن

کي اڳهاڙو ڪيو وڃي .... هرڪو ساٿهو اسان جي خامين کي ظاهر ڪري سگهي ٿو پوءِ هو ڪٿي ڪير به هجي.[۹]

پر تنقيد دوستي ۽ ساٿين واري، عوام، تنظيم ۽ تنظيمن جي ڀلي ۽ واڌاري لاءِ، پڌي کي مضبوط ڪرڻ لاءِ هئڻ گهرجي ۽ نه تنظيم ۽ عوام کي نقصان رسائڻ ۽ کين ڏک ڏئي ڪمزور ڪرڻ لاءِ. ساٿي مائو اسان کي سيکاريو آهي ته تنقيد کي ذاتي حملي جو ذريعو نه بنائڻ گهرجي. تنقيد بروقت ٿيڻ گهرجي، تنقيد وڏن ۽ اهم مسئلن تي ٿيڻ گهرجي ۽ نه خسيس ۽ معمولي ڳالهين تي. تنقيد ڪرڻ مهل آپي کان ٻاهر ٿي جلد ڪرڻ وارو ڪهرو ۽ ابهرو رويو نه هئڻ گهرجي.

ساڳئي وقت اسان کي پنهنجي ۽ دشمن جي وچ ۾ فرق ڪرڻ گهرجي، پنهنجن تي دشمن وانگر حملو نه ڪرڻ گهرجي. تنقيد جو نه رڳو ساٿين بابت پر خود سموري تنظيم بابت به استعمال ٿي سگهي ٿو ۽ ضرور ٿيڻ گهرجي. ساٿين کي تنظيم تي تنقيد جي آزادي آهي، پر آزادي تنظيم جي فائدي لاءِ هئڻ گهرجي، ان کي مضبوط ڪرڻ لاءِ هجي، ان جي انقلابي اصولن کي مضبوط ڪرڻ لاءِ هجي ۽ نه ان جي ابتڙ ڪيس ڪمزور ڪرڻ، ڪانئس سندس انقلابي وات، انقلابي رخ، انقلابي اصول ۽ انقلابي اڳواڻ ۽ ڪارڪن کسڻ ۽ سندس تختو اونڌو ڪرڻ لاءِ. پر حالت ۾ اهڙي

تنقيد تنظيم دوست تنقيد نہ پر تنظيم دشمن تنقيد ٿي پوندي. تنقيد جو مقصد صحيح نہ ٿي سگهي ٿو ۽ ان کي عوام خلاف هٿيار طور نہ ڪتب آڻي سگهجي ٿو. ساٿي لينن ان مسئلي تي هن نموني روشني وڌي آهي:

تنقيد جي اصل حقيقت

”جيڪو ماڻهو چاڻي ٻجهي اکيون ٻوٽي ڇڏي سو اوس اها ڳالهہ ڏسي وٺندو تہ سوشلزم ۾ نام نهاد تنقيد جو لاڙو حقيقت ۾ رڳو موقعي پرستيءَ جو هڪڙو نئون قسم آهي. جيڪڏهن اسين ماڻهن جي پرک جي ڪسوٽي اها نہ رکنداسين تہ هنن ڪهڙيون چمڪندڙ ورديون ڪڍي اوڍيون آهن يا پاڻ کي ڪهڙا ڪهڙا رعبدار لقب ڪڍي ڏنا اٿن پر سندن ميدان عمل مان ۽ جن شين جي هو حقيقي طرح حمايت ڪن ٿا تن مان ڪنداسون تہ پوءِ اسان کي صاف صاف نظر اچي ويندو تہ نامنهاد ”تنقيد جي آزادي“ جي معنيٰ آهي سوشلزم اندر هڪڙي موقعي پرست لاڙي لاءِ آزادي، سوشلسٽ جمهوريت پسند (ڪميونسٽ) پارٽي کي ڦيرائي هڪڙي سڌارا گهرندڙ جمهوري پارٽي بنائڻ جي آزادي ۽ سوشلزم ۾ سرمائيدار خيالن ۽ سرمائيدار عنصرن کي داخل ڪرڻ جي آزادي ... آزادي هڪڙو شاندار لفظ آهي پر صنعت جي آزادي جي جهنڊي هيٺ سڀ کان وڏيڪ پرمار جنگيون لڙيون ويون آهن، پورهئي جي آزاديءَ جي جهنڊي هيٺ پورهيت عوام کي ڦريو ويو

آهي. ڪنهن جي آزاديءَ جو ڦرو اڄڪلهه جهڙي نموني
استعمال پيو ٿئي تنهن ۾ ساڳيو ڪوڙ سمايل آهي....

”اسين هڪڙو ڳوڙهو ساٿ بڻايو، هڪٻئي کي
هٿ ڪان سوکهو جهلي، هڪڙي خوفناڪ لاهين واري
ڏکئي پيچري تان مارچ ڪندا پيا وڃون. اسان کي
چئني طرفن کان دشمن وڪوڙيو بيٺا آهن ۽ اسان کي
گولين جي لڳاتار وسڪاري وچان مارچ ڪرڻو پيو
پوي. اسان سڀني پنهنجي رضا خوشيءَ سان فيصلو ڪيو
آهي ته دشمن سان لڙندا سين ۽ پاسي واري ڍنڍ ڏانهن
ڪونه ويندا سون. انهيءَ ڍنڍ ۾ جيڪي ماڻهو ويٺا آهن
سي اسان کي ٽوڪون پيا هڻن ته ’توهان پنهنجو رستو
الڳ ڇو وڃي ڳاهيو آهي ۽ دشمن سان ڳاهه ڪرڻ جو
ڪس ڇڏي جدوجهد جو رستو ڇو ورتو اٿوَ؟‘ ايتري قدر
جو هاڻ خود اسان منجهان به ڪي ماڻهو واڪا ڪري
پيا چون ’اچو ته ڍنڍ ۾ هلون!‘ اسين ڪين شرمايون
ٿا ته هو رڙيون ڪري وراڻي ٿا ڏين ’توهان ڪهڙا
نه پوئتي پيل ماڻهو آهيو! توهان کي شرم نٿو اچي
جو توهان اسان کي اها آزادي به نٿا ڏيو جو اسين
ڪٿي توهان کي بهتر رستو وٺڻ جي دعوت ڏيون!‘
هائو سائين هائو! توهان کي نه رڳو اها موڪل آهي
جو اسان کي دعوت ڏيو پر اها به آزادي اٿوَ- ته
جيڏانهن وڻيوَ تيڏانهن هليا وڃو، پوءِ ڀلي ڪٿي ڍنڍ
ڏانهن ٿي ڇو نه ڪٿي وڃو! حقيقت ۾ اسين سمجهون

ڌا تہ توھان جي لاءِ موزون ۽ مناسب جاءِ آھي بہ آھا ڏيڻ ۽ اتي پھچڻ لاءِ اسين پنھنجي وس آھر توھان جي سيڪا مدد ڪرڻ چاھيون ٿا. رڳو اھا ھڪڙي مھرباني ڪريو جو اسان جي ھٿن ڪي ڇڏي ڏيو. اسان کي ڇھنّي نہ پوءِ ۽ آزاديءَ جي شاندار لفظ کي داغدار نہ بنايو. اسان کي بہ آزادي آھي تہ جيڏانھن وڻي تيڏانھن وڃون. اسان کي بہ اھا آزادي آھي تہ پاڻ ويڙھہ ڪريون. رڳو ڏيڻ خلاف نہ پر جيڪي دپڻ ڏانھن رخ پيا رکن انھن سان بہ ...." (لينن جون چونڊ لکڻيون ص ۱۰۴)

دنيا ۾ مسئلا تمام منجھيل ۽ پيچيدا ٿين ٿا. ھر مسئلي جي ڇنڊڇاڻ ڪرڻ بنا ان جي اصل حقيقت کي سمجھڻ ڏکيو آھي. شين کي رڳو مٿاڇري نموني ڏسبو يا فقط ھڪڙي پاسي کان ڏسبو تہ ماڻھو جي سوچ غلط ٿي وينديءَ. تنھن ڪان سواءِ ڪنھن بہ ڳالھہ کي سمجھڻ لاءِ ڳوڙھي سوچ ويچار ۽ اڀياس جي ضرورت آھي. ساڳي انھي مسئلي بابت اسان کي ھنن لفظن جي ھدايت ڪئي آھي:

"…. مسئلا منجھيل آھن. تنھن لاءِ ضروري آھي تہ اسان جا ذھن ھر ڪنھن منجھہ کي منھن ڏيڻ جھڙا ھجن" (ص ۲۱).

"دنيا ۾ سنوان سدا رستا نہ ھوندا آھن. اسان کي ورن وڪڙن واري رستي تي ھلڻ لاءِ تيار رھڻ گھرجي

۽ سولي سوپ حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪرڻ گهرجي .... مطلب تہ آئيندو روشن آهي ۽ رستي ۾ ور وڪڙ آهن“ (ص ١٢١).

”هن دنيا ۾ شيون منجهيل آهن ۽ سندن ڏاروڏار گهڻين ڳالهين تي آهي. اسان کي مسئلي تي رڳو هڪ پاسي کان نہ پر هر ڪنهن پاسي کان نظر وجهڻ کپي“ (ص ١٥٢).

”اسان کي سکيا حاصل ڪرڻ ۾ پيڙ هڻڻ گهرجي“ (ص ٢١٨).

پر ڪن ماڻهن جو خيال آهي تہ نظرئي جي مطالعي جي ڪابہ خاص ضرورت ڪانهي. عوام ۾ روزمره جو ڪم ڪبو هلبو تہ پاڻهي عوام سيکجهہ سکي ويندا ۽ انقلاب اچي ويندو. ڪن جو تہ خيال آهي تہ عوام ۽ ڪارڪنن جي پويان لٺ کڻي نہ پئجي تہ نظرئي جو اڀياس ڪريو. سيڪو پنهنجي تجربي مان پاڻمرادو سيڪجهہ سمجهي ويندو. رڳو ايمانداري ۽ محنت کپي. پوءِ هر ڪم آسان ٿي ويندو. ماٺي ليکن ان ڳالهہ کي سختيءَ سان رد ڪيو آهي. هن چيو آهي:

نظرياتي جدوجهد جي ضرورت

”اڄڪلهہ تہ جرمنيءَ جو مثال وٺون .... (مزورن ۾) ڪم جيئن پاڻمرادو پيو هلي تنهن جي خلاف چٽي جدوجهد لازمي هئي ۽ سالن جا سال اهڙي چٽي جدوجهد ڪرڻ کان پوءِ ئي برلن جي پورهيت آبادي چوڪا اڳي

ترقي پارٽي جو اڏو هئي. تنهن کي سوشلسٽ جمهوريت پسندي جو بهترين ڳڙهه بڻايو ويو ـــ سوشلسٽ جمهوريت پسنديءَ (سوشلزم) نظرئي جي اها برتري پين سمورن نظرين خلاف اڻل ويڙهه کان پوءِ ئي حاصل ڪئي آهي ۽ ان ويڙهه کي زور شور سان جاري رکڻ سان ئي اها برتري قائم رهي سگهندي. يورهيتن جو ڪم ڀاڳمرادو جيئن چڙواڳ نموني هلي ٿو، جي تيئن ئي هلڻ ڏجيس ٿو، ته پوءِ پلا ان جو آخر نتيجو اهو ڇو ٿو نڪري جو سرمائيدار نظريا غالب ٿيو وڃن؟ ان جو سڌو سولو سبب اهو آهي جو سرمائيدار نظريو سوشلسٽ نظرئي کان عمر جو وڏو آهي، اهو وڌيڪ مڪمل طرح وڌيل ويجهيل آهي ۽ ان وٽ ماڻهن ۾ پکڙڻ جا سوشلسٽ نظرئي جي ڀيٽ ۾ اڻاهم وسيلا آهن. ڪنهن ملڪ ۾ سوشلسٽ تحريڪ جيتري قدر ننڍي عمر جي هجي اوتري قدر ئي کيس وڌيڪ زوردار نموني اها ويڙهه ڪرڻ گهرجي ته جيئن غير سوشلسٽ نظريا پنهنجي ڄمت قائم نه رکي سگهن. اقتصاديات پرستن جي خط جا لکندڙ... اها ملامت ٿا ڪن ته 'ننڍڙي عمر جون يورهيت تحريڪون سخت ڪٽر هونديون آهن'. اسين کين ڇئون ٿا 'هائو، اسان جي تحريڪ برابر اڃا ٻالپڻ ۾ آهي ۽ ان جي تيز وڌڻ ويجهڻ لاءِ ضروري آهي ته جيڪي ڀاڳمرادي چڙواڳ واداري جو ڏس ڏيئي سنڌس واداري کي روڪن ٿا، تن خلاف منجهس ڪٽرپڻي جو

جذبو پريون“ (چونڊ اکڊيون ص ١٣١-١٣٢).

”حالتون سدائين تبديل ٿين پيون ۽ پنهنجن خيالن کي نين حالتن مطابق بنائڻ لاءِ اهڙو ضروري آهي“ (ص ٢١٨).

”مارڪسي نظرئي ۾ پڙ ٿيڻ ۽ ان کي لاڳو ڪرڻ ضروري آهي ۽ ان ۾ پڙ رکو انهيءَ مقصد سان ته جيئن ان کي لاڳو ڪجي“ (ص ٢٢٠).

”ڪم جو تجربو رکندڙ ماڻهن کي نظرئي جو اڀياس ڪرڻ گهرجي ۽ سنجيدگي سان پڙهڻ گهرجي.... اهڙي ريت ئي هو پنهنجي جزوي تجربي کي عالمگير سچائي سمجهڻ جي غلطي نه ڪندا ۽ تجربيت پسنديءَ جون غلطيون نه ڪندا“ (ص ٢٢٢).

وطن دوستي ۽ بين الاقواميت

هر شيءِ ابتڙن جو ميلاپ آهي. وطن دوستي ۽ ٻين قومن جي پورهيتن سان دوستي يعني بين الاقواميت اهي ٻئي هڪٻئي جا ابتڙ گڻ آهن پر ساڳي وقت ٻئي گڏجي هڪڙي هيڪڙائي به ٺاهين ٿا، ٻنهي ۾ توازن رکڻ ضروري آهي. توازن عارضي حالت آهي، سدائين ساڳيو توازن رهي نٿو سگهي. ڪيترن سببن ڪري ڪڏهن هڪڙو پاسو ڀيٽ ٿيو وڃي، ڪڏهن ٻيو. ان ڪري هر دفعي توازن کي نئين سر درست ڪرڻ جي ضرورت پوندي رهي ٿي. توازن درست ڪرڻ لاءِ ڪڏهن هڪڙي ڀيٽ پاسي کي گهٽ ڪيو ٿو تہ

ڪڍهن ڪهڙي پاسي ڪئي.

مارڪسي، ليننني ۽ مائوزي تنگ جي تعليم تي هلندي انقلابي پورهيت سچو وطن دوست به آهي ته پنهن قوميتن جي عوام سان سچي پچي دوستي ۽ ياڻپي رکڻ جو علمبردار به آهي. هو وطن دوستي ۽ بين الاقواميت کي گڏجي هڪ ڪري هلائي ٿو.

اسان جي تنظيم جڏهن سياسي ميدان ۾ آئي تڏهن ڪاپي تر جي سياست ۾ وطن دوستي جو ڇڻ نالو نشان ئي ڪونه هو. چوطرف رڳو بين الاقواميت جو ئي ذڪر هو. وطن دوستي جي ڳالهه ڪرڻ کي نقلي ترقي پسندن انقلاب دشمني ئي ٺهرايو. سندن پاليل طوطا سچو ڏينهن قومي جدوجهد جي ڳالهه جي قيتن سان هوائون ڪيندا رهندا هئا. اسان جي تنظيم وطن دوستي ڪان انڪار ڪندڙ انهيءَ ڪوڙي ۽ نقلي بين الاقواميت جون نظرياتي پاڙون نه رڳو سنڌ بلڪ سموري ملڪ جي سطح تي پٽڻ شروع ڪيون. ان جي جاءِ تي اسان جي تنظيم سچي انقلابي وطن دوستيءَ جو نظريو پيش ڪيو ۽ ان کي ميجارائڻ لاءِ مضبوطيءَ سان جمي نظرياتي ۽ سياسي ويڙهه ڪئي. اسان چيو ته "في الحال اسان کي مهاجر پنجابي ترقي پسندن ۾ اهڙا ڪي نظر نٿا اچن جيڪي مظلوم قومن جي قومي جدوجهد جي مارڪسي ليننني اصولن مطابق تائيد ڪن ۽ ان لاءِ خود پنهنجي قوم اندر ويڙهه ڪن. پر جڏهن به ڪي اهڙا ماڻهو

يا ٿولا اڳتي هلي پيدا ٿيا ته اسين انهن سان يقينن اتحاد ڪنداسين.

صحيح وطن دوستي ۽ سموري ملڪ جي مظلوم قومن جي-ڀاران اسان جيڪا ويڙهه ڪئي، ان جي نقلي ترقي پسندن ٽوڙي نقلي قوم پرستن ڇٽي مخالفت ڪئي. پر اسان هڪ ڊگهي ۽ اڻانگي ويڙهه کان پوءِ نه رڳو عوام ۾ پر پنهنجي مخالفن ۾ پنهنجو موقف تسليم ڪرائڻ ۾ چڱي حد تائين ڪاميابي حاصل ڪري ورتي آهي. اڄ سنڌ ۾ اسين هڪ مڃيل وطن دوست ڌر ۽ ڪابي ڌر ۾ هڪ مڃيل ترقي پسند ڌر آهيون. اسان ڪي وطن دوستي ۽ بين الاقواميت ڪي صحيح انقلابي نموني ملائي هڪ ڪري پنهي لاءِ گڏيل ويڙهه ڪرڻ واري تنظيم سمجهي ڪيترين ڪابي ڌر جي تنظيمن اسان سان اتحاد ڪيو آهي ۽ اسان ان ڪري ان اتحاد ۾ هڪ باعزت حيثيت ڏيڻ ضروري ۽ مناسب سمجهيو آهي.

پر رڳو ائين ناهي ته فقط اسان ئي پنهنجي مخالفن تي اثر وڌو آهي. اسين به پين کان متاثر ٿيا آهيون اسان پين کان چڱيون ٽوڙي بريون ڳالهيون سکيون آهن.

اسان جي تنظيم پنهنجي ١٠-١١ سالن جي عمر جو سمورو عرصو نقلي ترقي پسنديءَ جي مقابلي ۾ وطن-دوستيءَ جي ليٽ پاسي کي مٿي کنيو آهي ۽ نقلي قوم پرستيءَ جي مقابلي ۾ بين الاقواميت واري پاسي تي به زور ڏنو آهي. پر جيڻن نه هيستائين نقلي ترقي-

پسند نظريو زور ھو ۽ نقلي قوم پرست نظريو ڪمزور ھو، ان ڪري اسين ھيستائين پنھي مان وطن دوستيءَ تي وڌيڪ زور ڏيندا رھيا آھيون ۽ بين الاقواميت تي گھٽ زور ڏيڻي سگھيا آھيون تان جو آھستي آھستي اسان جي ڪن ساٿين وطن دوستي بابت اسان جي ۽ نقلي قوم پرستيءَ جي ڏار ڏار ۽ ابتڙ موقفن کي ھڪ ڪري سمجھڻ شروع ڪيو ۽ پنھي ۾ فرق ڪري نہ سگھن. انھيءَ باري ۾ اسان جي ڪن ساٿين ۽ سنڌ دشمن جي وڏيرڪي ۽ سرمائيدار قوم پرستيءَ ۾ فرق ڪرڻ ڏکيو ٿيو پوي، انھيءَ ڪري بين الاقواميت بابت ڪافي ۽ پرپور صحيح مارڪسي، لينني، مائوزي تنگ جي تعليم نہ ھئڻ جي ڪري بين الاقواميت بابت اسان جو تصور تمام منجھيل ٿي پيو آھي. اسين ان مسئلي تي ڪيترين ڳالھين ۾ نقلي قوم پرست وڏيرن جو پيچ ٿي لڙڪندا نظر پيا اچون. انھيءَ ڳالھ اسان جي ساٿين لاءِ اڳتي وڌڻ ناممڪن بنائي وڌو آھي ۽ اڄڪلھ جيڪا ملڪي سطح تي جيڪي سياسي ويڙھ ھلي رھي آھي تنھن ۾ اسين پنھنجي ويڙھ جون صلاحيتون ڀرپور نموني ڪتب آڻڻ کان معذور ٿي پئون ٿا. قدم قدم تي نقلي قوم پرست وڏيرڪي نظرئي جا ڏنگر ۽ ڇپون اسان جو رستو روڪيو ويٺيون آھن ۽ اسين بين الاقواميت توڙي وطن دوستيءَ جا گڏيل انقلابي فرض صحيح نموني

پورا ڪري نہ ٿا سگهون. انڪري ضروري آهي تہ
اسان هڪ طرف وطن دوستيءَ بابت پنهنجي نظرئي ۽
عمل ۾ مضبوطي ۽ ثابت قدميءَ سان واڌارا جاري رکون
۽ انهن کي لاڳيتو وڌائيندا رهون تہ ٻئي طرف
بين الاقواميت بابت پنهنجي نظرياتي ڄاڻ ۾ بنيادي واڌارا
آڻيون، ڳنڍيل وڏي ڪوٽ پوري ڪريون ۽ وطن دوستي
۽ بين الاقواميت جي نظرئي ۾ نقلي ترقي پسنديءَ وارو
يا نقلي قوم پرستيءَ وارو توازن قائم رکڻ بدران صحيح
مارڪسي، لينني ۽ مائوزي تنگ جي تعليم جي روشنيءَ
۾ توازن قائم ڪريون.

لينن جيڪي خود اراديءَ جي حق بابت سيکاريو
آهي سو اسان مان ڪيترن سائين جي نظر مان نڪتو
آهي. پر اهڙا تمام ٿورڙا ساٿي هوندا، جن سندس
بين الاقواميت بابت تعليم کي بہ چڱيءَ طرح نظر مان
ڪڍيو هجي ۽ ان کي پروڙڻ جي ڀرپور ڪوشش
ڪئي هجي.

لينن جي ان تعليم جو اندازو سندس لکيتن مان
چونڊيل هيٺين ڪن ٽڪرن مان ڪجهہ نہ ڪجهہ ڪري
سگهجي ٿو. اسان لاءِ نہ ضروري آهي ۽ نہ فائديمند تہ
اسين انهن تي اکيون پوري عمل ڪريون. پر مارڪسي
لينني تعليم کان چڱيءَ طرح باخبر هجڻ ۽ ان تي
تخليقي نموني حالتن آهر ۽ سمجهہ سان عمل ڪرڻ
کان سواءِ اسين پنهنجي قوم ۽ ٻين ملڪ جي مظلوم

عوام جي خدمت هرگز نہ ڪري سگھندا سون۔

وطن دوستي ۽ بين الاقواميت

”سڄي سرمائيدار دنيا ۾ جيڪي ٻہ وڏيون طبقاتي ڪئمپون يعني سرمائيدارن جي ڪئمپ ۽ پورهيتن جي ڪئمپ آهي تن مان هرهڪ جا پنهنجا الڳ الڳ نعرا آهن، اهي نعرا قومي سوال بابت ٻہ ٻاليسيون (بلڪ ٻہ عالمي نقطي نظر) ظاهر ڪن ٿا۔ اهي نعرا آهن سرمائيدار قوم پرستي جو نعرو ۽ پورهيت بين الاقواميت (يعني سڀني قوميتن جي پورهيتن سان دوستيءَ ۽ ٻيائپيءَ) جو نعرو۔ اهي ٻہ نعرا پاڻ ۾ ڪڏهن ٻہ نہ ٺهڪ وارا ۽ مخالف نعرا آهن.“

(لکنين جي مجموعي جو جلد ۲۰ ص ۲٦).

”....مارڪسزم (سرمائيدار) قوم پرستيءَ سان ٺاهہ نٿي ڪري سگھي، چاهي اها (سرمائيدار) قوم پرستي ڪٿي ڪيڙي حد کان وڌيڪ انصاف پسند، خالص کان خالص، نفيس ۽ مهذب قسم جي ڇو نہ هجي۔ مارڪسزم هر نموني جي (سرمائيدار) قوم پرستيءَ جي جاءِ تي ٻين قومن جي پورهيتن سان ٻيائپي ۽ دوستي جي ڳالهہ ڪي ۽ قومن جي گڏجي سڏجي اچا ٻہ اوچي قسم جي ٻڌي قائم ڪرڻ جي ڳالهہ کي زور وٺائي ٿي۔ سرمائيدار سماج ۾ قوميت جو اصول تاريخي طرح اڻ ٽر آهي۔ ان سماج کي پوريءَ طرح خيال ۾ رکندي، مارڪسي

انقلابي قومي تحريڪن جي تاريخي طور جائز هجڻ جي ڳالهه مڪمل طرح مڃي ٿو. پر اها مڃتا ڦري (سرمائيدار) قوم پرستيءَ لاءِ ڪو عذر نه ٿي پوي، انهيءَ لاءِ ضروري آهي ته اها مڃتا انهن تحريڪن ۾ جيڪي ترقي پسند ڳالهيون آهن فقط تن تائين سختيءَ سان محدود رکتي وڃي ته جيئن ائين نه ٿئي جو سرمائيداري نظريو هٿي پورهيت سمجهه کي منجهائي گم نه ڪري ڇڏي.

”....هڪ جمهوري قوت جي حيثيت ۾ پورهيت طبقي جو اهو لازمي فرض آهي ۽ پورهيتن جي طبقاتي جدوجهد جنهن ۾ قومي سوال تي ڦڏيبازي، گڙٻڙ ۽ رڪاوٽ وجهي ٿي، تنهن لاءِ اها ڳالهه يقيني طرح فائديمند آهي ته وڏيرڪي ڳٽ کي، قومي ظلم ۽ ڏاڍ کي ۽ ڪنهن خاص قوم يا ٻوليءَ کي ڪي خاص حق ۽ رعايتون مليل هجن ته انهن کي به ختم ڪيو وڃي. سرمائيدار قوم پرستيءَ جي پٺڀرائي ڪرڻ مهل انهن سخت محدود ۽ مقرر تاريخي حدن کي اورانگهي اڳتي وڌڻ جي معنيٰ ٿيندي پورهيتن سان غداري ڪرڻ ۽ سرمائيدارن جو طرف وٺڻ. انهي جاءِ تي هڪ سرحد آهي جيڪا اڪثر تمام جهڪي هوندي آهي. بند وارا (يهودي سوشلسٽ) ۽ يوڪرائني قوم پرست سوشلسٽ اڪثر ان حد کي نظرانداز ڪري ڇڏيندا آهن“

(قومي سوال تي تنقيدي تبصرا جلد ٢٠ صفحه ٣٤، ٣٦).

”... طبقاتي سمجهه رکندڙ مزدور کي کپي ته هر قسم جي (سرمائيدار) قوم پرستيءَ خلاف سخت ويڙهه ڪن پوءِ چاهي اها (ظالم قومن واري - مترجم) بيهوديءَ دهشت انگيز ۽ داداگير قوم پرستي هجي، يا آها (مظلوم قومن جي) نهايت نفيس سرمائيدار قوم پرستي هجي جيڪا قومن جي برابريءَ جي تبليغ به ڪري ٿي ۽ آن سان گڏ اهو به ڪري ٿي جو مزورن جي مقصد کي، سندن تنظيمن کي ۽ پورهيت طبقي جي تحريڪ کي قوميت پٽاندر ورهايو، ذرڙا ذرڙا ۽ پور پور ڪريو ڇڏي، هر قسم جا سرمائيدار قوم پرست جهڪي کن بيا ته ن جي ابتڙ، طبقاتي سمجهه رکندڙ مزور مارڪسي ڪارڪنن جي تازيءَ ڪانفرنس جي فيصلي تي عمل ڪن ٿا ۽ نه رڳو قومن ۽ ٻولين جي مڪمل کان مڪمل، سڀ طرفي ۽ حقيقي طرح عمل ۾ آندل برابريءَ جا علمبردار آهن پر ساڳئي وقت انهيءَ ڳالهه جا پڻ علمبردار آهن ته مختلف قوميتن جا مزور هر قسم جي گڏيل پورهيت تنظيمن ۾ گڏجي هڪ ٿي وڃن. قومي سوال بابت مارڪسزم جي پروگرام ۽ سڀ کان وڌيڪ ترقي پسند سرمائيدارن جي پروگرام ۾ اجهو اهو فرق آهي“

(”مزورن کي نفيس قوم پرستي سان خراب ڪرڻ“ جلد ٢٠ صفحو ٢٨٩-٩٠).

”پورهيت طبقي جو فائدو انهيءَ ۾ آهي ۽ خود عام طرح سياسي آزادين لاءِ اهو ضروري آهي ته ڪنهن

سرڪار اندر رهندڙ سمورين قوميتن جي وچ ۾ مڪمل
ڪان مڪمل هڪجهڙائي هجي ۽ قومن جي وچ ۾
جيڪي به ديوارون هجن انهن کي ڊاتو وڃي ـــ فقط
هر قسم جي وحشي ۽ بيوقوفي واري قومي تعصب کي
آچلائي ڦٽي ڪرڻ ڪان پوءِ ئي، فقط سمورين قوميتن
جي پورهيتن کي هڪ تنظيم ۾ متحد ڪرڻ وسيلي
ئي پورهيت هڪ قوت بڻجي سگهندو، سرمائيداريءَ سان
مقابلو ڪري سگهندو ۽ پنهنجي زندگيءَ ۾ حقيقي
سڌارو آڻي سگهندو.

”سرمائيدارن ڏانهن ته نهار ڪريو هو عام ماڻهن
۾ ته قومي ڦيٽارو وجهڻ جي ڪوشش ٿا ڪن پر پنهنجي
ڪم ۾ مجال آهي جو انهيءَ قسم جو ڦيٽارو پوڻ ڏين.
روسي، يوڪريني، پول، يهودي، جرمن سيٺيون ساڳي
هڪڙي ڪارپوريشن ۾ ڀائيوار ٿيو مزي سان پنهنجا ڏنڊا
پيا هلائين. سمورين قومن ۽ سمورن مذهبن جا سرمائيدار
پورهيتن خلاف ته مڙيو هڪ ٿيو ويٺا آهن پر پورهيتن ۾
قومي ڏڦير وجهيو ڪين ڏار ڏار ڪريو هيڻو بڻايو ويٺا آهن.“
(”يهودي اسڪولن کي قومي ملڪيت بڻائڻ“ جلد ١٩
صفحو ٣٠٨)

”پورهيت طبقو پنهنجي سوشلزم لاءِ جدوجهد فقط
تڏهن هلائي سگهندو ۽ پنهنجي روزمره جي اقتصادي
مفادن جو بچاءُ فقط تڏهن ڪري سگهندو جڏهن پورهيت
طبقي جي سمورين تنظيمن ۽ سمورين قومن جي پورهيتن

جو ڀاڱو ۽ گهري ۽ گهرو ۽ مڪمل اتحاد هوندو.

”زارشاهي جو تختو (هڪ ئي قومن جا نه) سمورين قومن جا پورهيت ئي اٿلائي سگهن ٿا. ۽ (سو به ڏڌهن جڏهن) هو سڀ پاڻ ۾ متحد هجن..... ان جو مطلب اهو ٿيو ته جيڪي پورهيت سمورين قومن جي پورهيتن سان مڪمل اتحاد ڪرڻ جي فرض تي پنهنجي سرمائيدار طبقي سان سياسي ٻڌي ڪرڻ کي فوقيت ڏين ٿا سي پنهنجي مفادن، سوشلزم جي مفادن ۽ جمهوريت جي مفادن خلاف ڪم ڪن ٿا“ (جلد ١٩ ص ٢٣٥).

”ڪوبه مارڪسي، مارڪسزم ۽ سوشلزم جي اصولن تان دستبردار ٿيڻ بنا ان ڳالهه کي مڃڻ کان انڪار نٿو ڪري سگهي ته سوشلزم جا مفاد، قومن جي خود اختياري جي حق کان اول ۽ بالاتر آهن“ (”بدقسمتي واري امن جي تاريخ بابت“ جلد ٢٦ ص ٣٣٩).

”(سمجهو) پورهيت ڪنهن قومي رياست جي برابر ۽ برابر حقن کي تسليم ڪرڻ سان گڏوگڏ سمورين قومن جي پورهيتن جي اتحاد کي ٻين سڀني ڳالهين تي فوقيت ڏئي ٿو ۽ هر قومي گهُر ۽ هر قومي علحدگي جي ڳالهه کي پورهيت طبقي جي جدوجهد جي نقطي نگاهه کان پرکي ٿو“ (لينن جو مجموعو جلد ٢٠ ص ٤١١).

”ص: ٢٥٨ ..... سمورين قومن کي خود اختياري جو حق هئڻ گهرجي (يعني هر-هڪ قوم کي-اها دستوري ضمانت

هٿڻ گهرجي. تہ ڪنهن رياست کان الڳ ٿيڻ جي سوال کي سورهن آنا آزاد ۽ جمهوري طريقي سان نبيريو وڃي) اها هڪڙي ڳالهہ آهي ۽ ڪنهن قوم کي واقعي ڪنهن ڏنل رياست کان الڳ ٿي ڪا ڌار رياست کپي يا نہ سا قطعي ٻي ڳالهہ آهي، ۽ ٻنهي کي هڪڙي ڪري سمجهڻ وڏي ڀل ٿيندي. سوشل ڊيموڪريٽڪ پارٽي (ڪميونسٽ پارٽي) کي گهرجي تہ جڏهن اهو سوال پيدا ٿئي تہ فلاڻي قوم کي فلاڻي رياست کان الڳ ٿيڻ کپي يا نہ تڏهن (ڪو عام فيصلو ڪرڻ بدران) هر مسئلي جو اهڙو الڳ فيصلو ڪري جو ان مسئلي جي خاص حالتن ۽ ضرورتن پٽاندر هجي. ان کي سڀ کان ڀرين اها جاچ ڪرڻ کپي تہ مجموعي سماجي واداري کي سوشلزم قائم ڪرڻ لاءِ پورهيت طبقي جي طبقاتي جدوجهد کي وڌيڪ هٿي ڪهڙي ڳالهہ سان ملندي (يعني گڏ رهڻ سان يا الڳ ٿيڻ سان)" (لکڻين جو مجموعو جلد ١٩، ص ٤٢٩).

"سياسي جمهوريت جي هن گهر (يعني قومن جي پنهنجي قسمتن جي فيصلي پاڻ ڪرڻ جي حق) جو نوس مطلب اهو آهي تہ اها مڪمل آزادي هئڻ کپي تہ ماڻهو پنهنجي قوم جي ڪنهن ملڪ کان الڳ ٿيڻ جي حق ڄاڻائڻ لاءِ هلچل هلائي سگهي ۽ اها گهر ڪري سگهي تہ ان قوم کي اهو حق ڏنو وڃي تہ اها عام راءِ شماري ۽ ريفرينڊم ذريعي اهو فيصلو ڪري

تہ اها ان ملڪ ۾ رهڻ چاهي ٿي يا الڳ ٿيڻ چاهي ٿي. تنهنڪري قومن جي پنهنجي قسمت جي فيصلي ڪرڻ جي حق واري گهر جو مطلب، علحدگي جي گهر، ٽڪرا ٿيڻ جي گهر ۽ ننڍڙين ننڍڙين رياستن ٺاهڻ جي گهر نہ آهي. ان جو مطلب رکيو اهو آهي تہ هر قسم جي قومي ظلم خلاف بااصول جدوجهد جو اظهار ڪرڻ آهي. رياست جو ڪو جمهوري نظام جيترو الڳ ٿيڻ جي مڪمل حق جي ويجهو هوندو اوترو ئي الڳ ٿيڻ جي خواهش ۾ جوش خروش گهٽبو ڇو تہ وڏيون رياستون اقتصادي واڌاري ۽ عوام جي مفادن جي خيال کان ننڍين جي ڀيٽ ۾ تمام گهڻيون فائدي واريون آهن جيئن جيئن سرمائيداري وڌندي ويندي، تيئن تيئن وڏين رياستن جا ننڍين جي ڀيٽ ۾ عوام لاءِ فائدا وڌندا" (جلد ٢٢، ص ١٣٦).

"اسين رياست جي سمورن علائقن جي خوداختياري جي فائدي ۾ آهيون، اسين الڳ ٿيڻ جي حق جي فائدي ۾ آهيون (۽ انهيءَ جي فائدي ۾ نہ آهيون تہ هرڪو الڳ ٿي وڃي!) هڪ جمهوري رياست کي منظم ڪرڻ لاءِ اسان جي رٿا آهي تہ علائقن کي خوداختياري ڏني وڃي. اسان جي رٿا علحدگي هرگز نہ آهي. اسين علحدگي جو پرچار نٿا ڪريون ۽ اسين رجعت پرست ۽ روسي قوم پرستي جي ڪري قومن جي الڳ ٿي وڃڻ جي حق جي حمايت نٿا ڪريون. ان رجعت پرست

روسي قوم پرستي نه قومن جي ڳنڍجي رهڻ جي تصور
کي اهڙو داغدار بڻائي ڇڏيو آهي جو ڪن حالتن ۾
قومن جي وچ ۾ ڪٽهرا ناتا علحدگي کان پوءِ قائم ٿيندا.
.... اسان جو رياست بابت بنيادي اصول مرڪزيت
آهي. قومن جو پنهنجي قسمت جو فيصلو پاڻ ڪرڻ
جو تصور ان بنيادي اصول کان هٽيل، خاص ۽ نرالو
اصول آهي. رجعت پرست مها روسي قوم پرستيءَ ڪري
اهو خاص ۽ نرالو اصول قطعي طور لازمي آهي ۽ ان
کي رد ڪرڻ موقعي پرستي آهي، ان جو مقصد ٿيندو
بيوقوفي وچان رجعت پرست مها روسي قوم پرستي جي
هٿن ۾ کيڏڻ. هر خاص ۽ نرالين ڳالهين جي هروڀرو
وڏيڪ معنوا نه وٺڻ کپي. هن حالت ۾ الڳ ٿيڻ جي
حق کان وڌيڪ ڪابه ڳالهه ڪانهي ۽ نه ڪا ٿيڻ
کپي" (جلد ۱۹، ص ۵۰۰).

"ظالم قوم جي پورهيتن کي بين الاقواميت يعني
بين قومن جي پورهيتن سان دوستي ۽ ڀائپي رکڻ جي
تعليم ڏيڻ مهل انهيءَ ڳالهه تي لازمي طرح زور ڏيڻ
کپي ته هو انهيءَ ڳالهه جي وڪالت ڪن ۽ انهي
لاءِ وڙهه ڪن ته مظلوم قومن کي اهو حق هئڻ
گهرجي ته هو سندن حڪومت کان الڳ ٿي، پنهنجي
ڌار حڪومت ٺاهين. انهيءَ ڳالهه کان سواءِ بين الاقواميت
۽ دنيا جي قومن جي پورهيتن جي وچ ۾ دوستي ۽
ڀائپي ٿي ئي نٿي سگهي. اسان کي اهو حق آهي ۽

اسان جو اهو فرض آهي تہ جيڪو سوشلسٽ جمهوريت-پسند (ڪميونسٽ) اها پروپيگنڊا ٿو ڪري تنهن کي بدمعاش ۽ سامراجي ڪري ليکيون. اها ڳالهہ بلڪل قطعي آهي ۽ جتي حالتون اهڙيون هجن جو ڪنهن مظلوم قوم جي ظالم قوم کان سوشلزم جي اچڻ کان اڳ الڳ ٿي سگهڻ جو امڪان هزار منجهان هڪڙو بہ ڪٿي هجي، اتي بہ ظالم قوم جي سوشلسٽ جمهوريت-پسندن (ڪميونسٽن) کان اهائي ڳالهہ ڪرڻ گهرجي، دنيا جي سڀني قومن جي پورهيتن جي وچ ۾ دوستي ۽ ڀائپي جي علمبردار سوشلسٽ جمهوريت پسند (ڪميونسٽ) ٿيڻ لاءِ ماڻهو کي گهرجي تہ وڳو پنهنجي قوم لاءِ هرگز نہ سوچي پر سڀني قومن، سڀني گڏيل آزادي ۽ برابري جي مفادن کي پنهنجي قوم جي مفادن کان اڳرو ۽ مٿاهون ڪري ليکي. "اصولي طرح" هرڪو اها ڳالهہ مڃي ٿو پر عمل ۾ هرڪو ان اصول ڏانهن پرايا ملڪ ڦٻائيندڙن واري لاپرواهي ظاهر ڪري ٿو....

"ٻي طرف هڪڙي ننڍڙي قوم جي سوشلسٽ جمهوريت پسند (ڪميونسٽ) جو فرض آهي تہ پنهنجي هلچل ۾ اسان جي عام فارمولا جي ٻي لفظ تي زور ڏئي يعني "رضا خوشي واري گڏپ" تي. بين الاقواميت جي علمبردار جي حيثيت ۾ مٿس جيڪي فرض عائد ٿين ٿا، تن تي قائم رهندي هو اها گهر ڪري سگهي

ڏو تہ سنڌس قوم کي سياسي آزادي ملي ۽ اها پاسي واري ڪنهن رياست سان شامل ٿئي. ڪيئن بہ هجي ڪيس ننڍڙين قومن واري تنگ نظري، گهر جي ڪنڊ ۾ لڪي ويهي رهڻ ۽ سڄي دنيا کان الڳ ٿي پنهنجي منهن رهڻ واري لاڙي خلاف ويڙهہ ڪرڻ گهرجي. ڪيس گهرجي تہ هو سڄي ۽ عام تي ويچار ڪري ۽ خاص مفادن کي عام مفادن جي تابع رکي....

”جڏهن ماڻهن هن مسئلي تي پوري طرح ويچار تہ ڪيو آهي سي پائين ٿا تہ سوشلسٽ جمهوريت پسندن (ڪميونسٽن) جي اها ڳالهہ هڪٻئي جي ابتڙ آهي جو ظالم قومن جا سوشلسٽ جمهوريت پسند (ڪميونسٽ) قومن جي الڳ ٿيڻ جي آزاديءَ تي زور ڏين ٿا ۽ مظلوم قومن جا سوشلسٽ جمهوريت پسند (ڪميونسٽ) وري ”قومن جي گڏجي هڪ ٿيڻ جي آزاديءَ“ تي زور ڏين ٿا. پر ٿورڙو ويچار ڪبو تہ معلوم ٿيندو تہ دنيا جي قومن جي پورهيتن جي وچ ۾ پاڻ ۾ دوستي ۽ قومن جي ملي هڪ ٿيڻ جو هاڻوڪي صورتحال ۾ انهيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو بہ رستو ڪونهي“ (جلد ٢٢، ص ٣٤٦).

”جيڪڏهن اسين منگوليا، ايران ۽ مصر جي ماڻهن ۽ ٻين سمورن مظلوم ۽ اڻ برابري جي شڪار ٿيل ماڻهن جي الڳ ٿيڻ جي حق جي گهر ڪريون ٿا تہ اهو انهيءَ ڪري ڪونہ ٿا ڪريون تہ ڪو اسين

چاهيون ٿا ته ماڻهو هڪٻئي کان الڳ ٿي وڃن. اسين اها گهر رکو انهيءَ ڪري ڪريون ٿا جو زوري جي گڏپ جي جاءِ تي اسين آزاد ۽ رضا خوشي واري گڏپ ۽ ميل جول جي حمايت ڪريون ٿا“ (جلد ٢٣، ص ٦٧).

”قومن جي پنهنجي قسمت جو فيصلو پاڻ ڪرڻ ۽ الڳ ٿيڻ جي حق کي تسليم ڪرڻ مان اهو مونجهارو پيدا نه ٿيڻ کپي ته ڪو ڪنهن خاص وقت تي، ڪنهن خاص قوم جو، ڪنهن بي قوم کان الڳ ٿيڻ هرويرو صلاح پريو ۽ مناسب آهي. پورهيتن جي پارٽي کي کپي ته انهيءَ سوال جو فيصلو هر معاملي جي خاص صورتحال، مجموعي سماجي واڌاري جي مفادن ۽ پورهيت طبقي جي سوشلزم لاءِ طبقاتي جدوجهد جي مفادن کي خيال ۾ رکي پوءِ ڪري....

”پورهيت طبقي جي مفادن جي تقاضا آهي ته روس جي سمورين قوميتن جي پورهيتن جون گڏيل ۽ ساڳيون پورهيت تنظيمون هجن جهڙوڪ: سياسي تنظيمون ٽريڊ يونينون، امداد باهميءَ جون تنظيمون، تعليمي تنظيمون وغيره. ڌار ڌار قوميتن جي پورهيتن جو اهڙيءَ ريت ساڳين تنظيمن ۾ ملي هڪ ٿيڻ ئي پورهيت طبقي لاءِ اهو ممڪن بڻائيندو ته هو بين الاقوامي سرمائيداري ۽ سرمائيدار قوم پرستي خلاف ڪامياب ويڙهه ڪري سگهن“ (جلد ٢٤، ص ٣٠٢).

"جيڪڏهن پيون حالتون ساڳيون آهن ته پوءِ طبقاتي سمجهه رکندڙ پورهيت هميشه ننڍين رياستن بدران وڏين رياستن هجڻ کي ترجيح ڏيندو. اهو هميشه پراڻي زماني جي نرالائپ ۽ خصوصيت سان ويڙهه ڪندو ۽ وڏن علائقن جي اقتصادي ڳانڍاپي جي آجيان ڪندو جو اتي پورهيت طبقي جي سرمائيدار طبقي خلاف جدوجهد وسيع بنياد تي وڌي ويجهي سگهندي" (جلد ٢٠، ص ٤٥).

اسٽالين هن مسئلي جي انهيءَ پاسي بابت لکيو آهي:

"اهڙا مثال به آهن جڏهن ڪن مظلوم ملڪن جون قومي تحريڪون پورهيت تحريڪ جي واڌاري جي مفادن سان ٽڪر ۾ اچن ٿيون، اهڙين حالتن ۾ (قومي تحريڪن جي) تائيد ڪرڻ جو ظاهر آهي ته ڪو سوال ئي پيدا نٿو ٿئي. قومن جي حقن جو سوال ڪو اڪيلو، پنهنجو پاڻ ۾ پورو سوال ڪونهي، اهو پورهيت انقلاب جي عام مسئلي جو هڪڙو حصو آهي جيڪو سڄي جي ماتحت آهي، ۽ جنهن کي سڄي جي نقطه نگاهه کان جاچڻ ۽ ڏسڻ گهرجي. گذريل صديءَ جي چوٿين ڏهاڪي ۾ مارڪس پولن ۽ هنگارين قومن جي قومي تحريڪن جو حامي هو ۽ زيڪن ۽ ڏاکڻ سلاون جي قومي تحريڪن جي خلاف هو. ڇو؟ جو ته زيڪ ۽ ڏاکڻا سلاو انهن ڏينهن 'رجعت پرست قومون' هئا. آهي يورپ ۾ زار روس جون، آپيشاهيءَ جون چوڪيون ۽ ٿاڻا هئا، انهن جي ابتڙ پولن، هنگاري

انقلابي قومون، هتان جيڪي آپيشاهيءَ خلاف لڙيا ٿي. جو ته اُن زماني ۾ زيڪن ۽ ڏاکڻن سلاون جي مدد ڪرڻ جي سزا هئي اڻ سڌي طرح راز شاهيءَ جي مدد ڪرڻ، جيڪا يورپ ۾ انقلابي تحريڪ جي سڀ کان خطرناڪ دشمن هئي. لينن لکي ٿو "قومن جي پنهنجي قسمت جو فيصلو پاڻ ڪرڻ جو حق ۽ ٻيون اهڙيون جمهوري گهرون ڪي قطعي شيون ناهن. اهي عام جمهوري (عام سوشلسٽ ـ اسٽالين) عالمي تحريڪ جو فقط هڪڙو ننڍڙو حصو آهن. ڪن خاص نـوس حالتن ۾ ڪو حصو ٿي سگهي ٿو ته سڄي سان ٽڪر کائي. ان حالت ۾ ان حصي کي رد ڪرڻو پوندو..."

"مظلوم ملڪن جا آهن سوشلسٽ جيڪي پنهنجي قومي تنگ نظرئي کان مٿي نٿا اڀرڻ گهرن ۽ جيڪي اهو نٿا ڏسن ته سندن ملڪ جي آزاديءَ جي تحريڪ ۽ حاڪم قومن اندر پورهيت تحريڪ جي وچ ۾ ڪهڙو لاڳاپو آهي، تن جي قومي اڪيلائي پسندي، تنگ نظري ۽ پاڻ کي سڄي دنيا کان ڪٽي ڇڏڻ جي لاڙي سان ويڙهه ڪرڻ جي ضرورت آهي..."

"اهڙي ريت حاڪم ۽ محڪوم قومن جي پورهيت عوام کي انقلابي بين الاقواميت جي جذبي جي تعليم ڏيڻ بيحد ضروري آهي" (لينن ازم جا بنياد ص)۔

مائو ان سلسلي ۾ چيو آهي ته:

"ڇا جيڪو ڪميونسٽ بين الاقوامي نظريو رکي ٿو

ٿيو ماڳيئي وقت وطن دوست ٻه ٿي سگهي ٿو؟ اسان جو خيال آهي ته رڳو هو ائين ٿي سگهي ٿو ٻه هن کي ائين ٿيڻ ٿي گهرجي" (قول ص ١٢٦)۔

"اهو ڪهڙي قسم جو جذبو آهي جو ڪنهن ڌارئين ماڻهوءَ کي ٻناڪنهن لالچ جي چيني عوام جي آزادي جي مقصد کي پنهنجو مقصد بنائڻ لاءِ اڀاري ٿو؟ اهو بين الاقواميت جو جذبو آهي يعني ڪميونزم جو جذبو آهي جنهن مان هرڪ ڪميونسٽ کي سکڻ گهرجي. سيني سرمائيدار ملڪن جي پورهيتن مان اسان کي پڙدي ڪرڻ گهرجي .... جو ته رڳو انهيءَ طريقي سان سامراج جو تختو اٿلائي سگهجي ٿو، پنهنجي قوم ۽ عوام کي آزادي ڏياري سگهبي ۽ دنيا جي ٻين قومن ۽ عوام کي آزاد ڪرائي سگهجي ٿو" (قول ص ١٢٧)۔

سنڌي ماڻهن جي حق پرست قومي جدوجهد جا صحيح مفاد پورهيت بين الاقواميت جي صحيح مفادن جي ابتڙ هرگز ناهن. مظلوم سنڌي عوام جو صحيح قومي مفاد اهو آهي ته:

(١) ظالم قوم جا ڌورو ۽ ظالم حاڪم طبقا پنهنجي سڄي جي سڄي قوم کي اسان مظلومن جو مڪمل طرح دشمن بنائي نه سگهن.

(٢) اسان جي مظلوم پورهيت عوام ۽ ان قوم جي مظلوم پورهيت عوام جي مفادن ۾ جيڪي تضاد آهن انهن کي صحيح انقلابي اصولن جي روشني ۾ دوستاڻي

نموني ڪهڻائي، وسيع عوام کي پنهنجي پاسي ڪري، پين ڪهڻ ڪي غير جانبدار ڪري ۽ خسيس ڦورو ۽ ظالم ٽولي کي اڪيلو ۽ بي واهه بڻايو وڃي.

(۳) اسان جو پورهيت عوام ۽ پين قومن جي پورهيتن جي وچ ۾ جيڪي ڏکيون ۽ دائمي مفادن جون هڪجهڙايون آهن تن کي چٽو ۽ نروار ڪيو وڃي ۽ هنن کي ان ڳالهه تي آماده ڪرڻ جي ڪوشش ڪجي ته پنهنجي ڦورو ۽ ظالم طبقي جي چوڻ تي لڳي، ٿورڙن عارضي فائدن خاطر اسان سان دشمني نه ڪن ۽ پر پاڻ اهي غلط ۽ عارضي لالچون ۽ فائدا ٺوڪاري، پنهنجي ڏکين ۽ دائمي مفادن خاطر اسان سان صحيح انقلابي دوستي رکن، ان کي وڌائين ۽ ويجهائين.

ان مسئلي بابت مارڪسي، ليننني تعليم سنڌ ۽ ٻين ملڪ جي حالتن ۾ ڪيئن ڪتب آڻجي ۽ اسان جي حالتن ۾ مسئلي جو مڪمل طور صحيح حل ڪهڙو هئڻ گهرجي ان لاءِ انقلابي نظرئي ۽ اسان جي تاريخي توڙي موجوده حالتن جي گهري ۽ ڳوڙهي ڇنڊ ڇاڻ ڪري حڪمت عملي، تدبيرون ۽ پاليسيون بڻائي، هڪڙي صحيح وات وٺي اڳتي وڌڻ گهرجي.

سولين سوڀن حاصل ڪرڻ جو خيال ترڪ ڪرڻ ۽ سخت جدوجهد جو ڏينگ اختيار ڪرڻ

سنڌ ۾ ٻين ڳالهين سان گڏوگڏ سياسي اڳواڻيءَ جو معيار به تمام هيٺ آهي. اسين ڏسون پيا ته ماڻهو

سان ڄڻا سال ڪوشش ڪريو، جيڪي قوت گڏ ڪن ٿا سا هڪڙيءَ گهڙي ۾ ضايع ڪريو ڇڏين. هو گهٽين قوتن هوندي به تمام ٿورڙو واڌارو حاصل ڪري سگهن ٿا. ان جي ڀيٽ ۾ اسان جي تنظيم جي اڳواٽي گهڻي بهتر آهي ۽ ان جيتري ڳچ محنت ڪئي اوترا ڳچ واڌارا ڪيا آهن ۽ ٿورڙي قوت هوندي گهڻيون ڪاميابيون حاصل ڪيون آهن ۽ لڳاتار وڌندي رهي ٿي. پر ان مان اهو غلط خيال اڀري سگهي ٿو ته دنيا ۾ سڀ ڪم گهر ويٺي رڳو هوشياري ۽ ڏاهپ سان ٿي سگهن ٿا. وڏيون سوڀون سولائيءَ سان حاصل ڪري سگهجن ٿيون. انهن غلط خيالن خلاف جدوجهد بيحد ضروري آهي نه ته اسين جلد سستي، مفت خوري، سڪڙي سيٽ جو شڪار ٿي سياسي طرح سڀڪجهه ڦرائي سگهڙا ۽ سچا ٿي سگهون ٿا. سخت اڻانگي ۽ لاڳيتي جدوجهد کانسواءِ دنيا ۾ ڪجهه به حاصل ٿيڻ ناممڪن آهي. مارڪسي، ليننيءَ ۽ مائوزي تنگ جي تعليم کي هلندڙن لاءِ ڪم جو فقط اهو ئي ڍنگ صحيح آهي.

ٽوليبازي

ٽوليبازي انقلابي ضابطي جي ابتڙ آهي. اها تنظيم ۾ نظرياتي جدوجهد بدران ذاتي ۽ ڌڙي بندي واري ڦڏي فساد جو بنياد وجهي ٿي. تنظيم جو اصول اهو هجڻ کپي ته ڀلي سڄو پاڻ هجي پر جي غلط هجي ته

اُن جو پاسو نہ وٺڻ گھرجي. عزازت، پاڙي، تعلقي،
ضلعي يا ياري دوستيءَ جي بنياد تي ٽولو ٺاهڻ هڪ
سخت انقلاب دشمن لاڙو آهي جنهن جي پاڙ پٽڻ کان
سواءِ اڳتي وڌي نہ ٿو سگھجي. انهيءَ نظرياتي سوالن
بابت صاف ۽ چٽا جواب معلوم ڪرڻ کان پوءِ اسين
تنظيم اندر جيڪي موجوده تنظيمي ۽ سياسي مسئلا
آهن تن کي چڱيءَ طرح سمجهي سگهنداسين ۽ انهن
جي حل ڪرڻ لاءِ صحيح ڪوشش ڪري سگهنداسون.

تنظيمي طرح صورتحال هيءَ آهي تہ اسان کي
”ڪين“ مان ”ڪجھہ“ بڻائڻو ٿو پوي. ٻين علائقن جي
ابتڙ اسان وٽ چڱي پڙهيلن، ڳڙهيلن، نظرياتي ۽ عملي
طرح پڪن محنتي ماڻهن جي سخت اڻاٺ آهي. اسان
کي تاريخي طرح تمام ٿوري عرصي ۾ تمام وڏي تاريخي
کوٽ پوري ڪرڻ لاءِ سخت ۽ اڻانگي جدوجهد ڪرڻي
پئي آهي. ان ڪري اسان کي گھڻين حالتن ۾ اهڙي
ڪچي ۽ ڪمزور مواد کي ڪتب آڻڻو ٿو پوي، جنهن
جي باري ۾ اڳواٽ اندازو هوندو آهي تہ اُن جو
پس و پيش فقط ڪجھہ حصو ڪجھہ ڪارائتو نڪرندو.
تنظيم کي ڪچا ماڻهو ڀرتي ڪرڻا پون ٿا. ڪچن
ماڻهن کي ڀرتي ڪري ڪين تعليم ڏيڻي پوي ٿي.
ڪچن ۽ ڪمزور ماڻهن تي ذميواريون رکڻيون پون ٿيون
۽ ان سان گڏوگڏ آهستي آهستي ڪين عمل ۾ تربيت
ڏئي پڪو ڪرڻو پوي ٿو. اڌ پڪن ماڻهن ۽ گھڻين

خامين ۽ ڪمزورين وارن ماڻهن کي انهيءَ اميد تي
اهم ذميواريون ۽ عهدا ڏنا پون ٿا ته من ڪوشش
ڪري هو پنهنجون ڪمزوريون ۽ خاميون دور ڪن ۽
انهيءَ وچ ۾ تنظيم جو ڪم ڪجهه اڳيرو رڙهي هلي
وڃي. "اول تربيت مڪمل ڪرڻ، پوءِ ذميواريون سونپڻ"
بدران "ڪجهه تربيت بعد ڪجهه ذميواريون سونپڻ"
وارو تجربو مجموعي طور ڪامياب ٿيو آهي ۽ ٿوري
عرصي ۾ تنظيم وچڙڻ ڪچڻ، پر ڪن ڪارڪنن جو
هڪڙو چڱو تعداد ناهي، انهيءَ جي مدد سان ڪم کي
ڪافي اڳتي وڌائي هن منزل تي پهچڻ ۾ ڪامياب
ٿي- وئي آهي. پر اهو تجربو سؤ سيڪڙو نه ڪامياب
ٿي سگهڻو هو ۽ نه ٿيو. هلندي ڪيترا پڪا
گهڙا به وچ سير ۾ پُڙهو پون، اسين ته ائين ٿي ڪچا
آهيون. سخت ڪوٽ جي فوري پورائي جي سخت
ضرورت ڪري، ڪافي خطرا کڻي آزمائشي طور ڪي
اڻ آزمايل ۽ ٻٽي فطرت رکندڙ ماڻهو تنظيم ۾ آندا
ويا، سندن گهٽي تربيت ڪئي وئي، مٿن زبردست
چوڪسي رکي وئي ۽ ڪانئن ڪافي ڪارائتو ڪم
ورتو ويو، تان جو هڪ حد تي پهچڻ کان پوءِ سندن
نقصانڪار پاسو فائدي واري پاسي تي غالب پئجي ويو
۽ هو تنظيم لاءِ وڌيڪ وقت فائديمند رهڻ بدران نقصانڪار
ٿي پيا ۽ تنظيم کي اندران ئي اندر ڪافي نقصان
پهچائڻ کان پوءِ جڏهن ڏٺائون ته اندر رهي وڌيڪ

نقصان پهچائڻ ممڪن ڪونہ رهيو آهي تڏهن پنهنجي راه وٺي رمندا رهيا.

عام طرح اهو سمجهڻ ڏکيو ٿيو پوي ٿہ انقلابي تنظيمن ۾ وقت بوقت هيڏا ٽوڙا، هيڏا ڦڙتالا ڇو ٿا اچن، پراڻا ساٿي پاڻ ۾ ڇو ٿا وڙهيو پون، جاني ڇو ٿا جدا ٿين، اتحاد ڇو ٿا ٽٽن، پراڻين ۽ آزمايل ڪارڪنن کي تنظيمن مان الڳ ڇو ٿو ٿيڻو پوي، ماڻهو خارج ڇو ٿا ٿين. ائين ڇو ۽ ڪيئن ٿو ٿئي ٿہ جيڪي ماڻهو شروعات ۾ گڏجي ڪو ڇڱو ڪم ڪرڻ نڪتا هجن ۽ ڪڙا مٺا گڏ چکي چڪا هجن سي ڇڙوڇڙ ٿيندي ٿا ٿين پاڻ ۾ ساٿ نڀائين، ڇا لاءِ نہ ٿا ائين منجهن پريت ۽ محبت قائم رهي؟

اهو انهيءَ ڪري ٿئو ٿئي جو فطرت جي ازلي قانون موجب ائين ٿي ٿي نٿو سگهي تہ ڪو بہ ماڻهو ڪا بہ شيءِ سدائين جيئن جو تيئن پهرين حالت ۾ قائم رهي. ڪائنات ۾ هر شيءِ سدائين چرپر ۾ آهي. هر شيءِ هر وقت ڦري گهري ۽ بدلجي پئي. جيڪي ٻہ شيون ڪنهن وقت هڪ هنڌ گڏ ۽ پاڻ ۾ متحد هجن سي سڀ سدائين گڏ ۽ متحد هجن ائين ٿي ٿي نٿو سگهي. ماڻهن جا سڀ پار پچارڙيءَ تائين سلامت نٿا رهن. هڪڙي ماءُ پيءُ جو اولاد وڏو ٿيڻ کان پوءِ پنهنجي الڳ واٽ وٺي ٿو ۽ منجهن زمين آسمان جو فرق ٿيو پوي، جيڪي بہ ماڻهو ڪنهن گاڏيءَ ۾ پهرين اسٽيشن

تي سوار ٿين ٿا سي سڀ پڇاڙيءَ واري اسٽيشن تائين گڏ نٿا هلن، جيڪي شاگرد پهرين درجي ۾ همڪلاسي هوندا آهن سي سڀ بي - اي يا ايم- اي تائين همڪلاسي رهي نٿا سگهن. انهن جي اڪثريت اڌ پنڌ ۾ ئي الڳ ٿيو وڃي. هڪڙو به مس گڏجي پڇاڙي تائين پهچن ٿا.

ماڻهوءَ جي سوچ ۽ سندس عمل سدائين ساڳيا نٿا رهن. اهي بدلجندا رهن ٿا. ڪيترئيون شيون جهڙيون هونديون آهن پنهنجي ان جي ابتڙ به ٿي پونديون آهن. صبح منجهيو شام ٿيو پوي، ڏينهن منجهيو رات ٿيو پوي، بهار منجهيو خزان ٿيو پوي، خزان منجهيو نيٺ بهار ٿيو پوي. پالڻ بدلجيو پڌرائڻ ٿيو پوي. ٿڌ منجهيو گرمي ٿيو پوي. اها تبديلي سٺي به هوندي آهي ته بري به. برا ماڻهو سٺا به ٿي پوندا آهن ۽ سٺا ماڻهو برا به ٿي پوندا آهن. غيرانقلابي ماڻهو انقلابي ٿي پوندا آهن ۽ انقلابي ماڻهو غيرانقلابي بلڪ انقلاب دشمن ٿي پوندا آهن.

رڳو جديد انقلابن جي تاريخ تي سرسري نظر وجهبي ته به صاف نظر اچي ويندو ته جيڪي ماڻهو شروعات ۾ هڪڙي ڏاڪي تي، زبردست انقلابي هئا سي ڪجهه وقت کان پوءِ ٻي ڏاڪي تي، بلڪل نڪما بلڪ انقلاب دشمن ثابت ٿي پيا آهن. لاسال، باڪونين ۽ دنيا جي ڪيترين قومن جا پيا سوين انقلابي پهريائين مارڪس ۽ اينجلس جا ساٿاري ٿيا پر ڪجهه

وقت کان پوءِ اهي بلڪل انقلاب دشمن ثابت ٿي پيا. تان جو ان ڪري مارڪس ۽ اينجلس کي لڳاتار ڪيترين تنظيمن کي ڇڏڻو پيو. ايتريقدر جو انهن ماڻهن جي سازشي ۽ انقلاب دشمن حرڪتن جي ڪري ڪين پورهيتن جي پهرين بين الاقوامي تنظيم کي ۱۲ سالن کان پوءِ ۱۸۷۶ ۾ ٽوڙي ڇڏڻو پيو.

لينن جا سوين ساٿي انقلاب دشمن ثابت ٿيا. خود لينن جي استاد پليخانو ۽ گورڪيءَ جهڙا جڳ مشهور انقلابي به روسي انقلاب جي فيصلي جي منزل تي انقلاب جي دشمن سان گڏجي ويا. ٽراٽسڪي، زنوويو، مارتوو، بخارين ۽ پيا نامڪٺيا انقلابي پهاڙيءَ جو انقلاب دشمن جي صفن ۾ هئا. چيني انقلاب ۾ مختلف موڙن ۽ مختلف ڏاڪن تي سوين انقلابي ليڊر هزارين انقلابين کي وٺي انقلابي صفن مان نڪري ويا. پيا تہ ٺهيو پر چيني ڪميونسٽ پارٽيءَ جو پهريون سيڪريٽري چن توشيو به ۱۹۲۷ ۾ ۸۱ انقلابي ساٿين کي وٺي وڃي ٽراٽسڪائي انقلاب دشمن سان مليو. ان جو جاءِ نشين سيڪريٽري چوچيوپاٿي به قيد ٿي وڃي دشمن جو همخيال ٿيو ۽ انقلاب دشمن ڪتاب لکي انقلاب تان دستبردار ٿي مئو. پارٽيءَ جا پيا سيڪريٽري ليليسان، لوچانگ لنگ، وانگ منگ ۱۹۲۸ کان وٺي ۱۹۳۴ تائين هڪيئي پويان انقلاب لاءِ تباهه ڪن ثابت ٿيا. ۱۹۳۶ ۾ چانگ ڪوٽائو هزارين انقلابي سپاهه ۽ خود ڪمانڊر

انچيف چوتيهہ کي برغلائي انقلابي فوج کان ڇڄي ڌار ٿي مائو کي دشمن جي وچ ۾ اڪيلو ڇڏي هليو ويو. ١٩٥٠ ۾ ڪائوڪانگ، جائوشوشي جهڙن نامور انقلابي ليڊرن بغاوت ڪئي ۽ کين ڪيڏو پيو. ١٩٥٩ ۾ مشهور فاتح انقلابي جنرل ۽ ان وقت جي وزير دفاع مارشل پينگ تيهہ هئائي چين جي ڪن چوٽيءَ جي انقلابي جنرلن جي هڪڙي ٽوليءَ سان سازش ڪري پارٽيءَ خلاف بغاوت ڪئي ۽ کيس برطرف ڪرڻو پيو. ان کان پوءِ صدر ليوشائوچي ۽ پارٽي سيڪريٽري تنگ سيائوپنگ جيڪو هاڻي مائو جي وفات کان پوءِ وري اقتدار ۾ آيو آهي. تن کي برطرف ڪرڻو پيو. ١٩٧٠ ۾ پڻ وزير دفاع ۽ هاڪاري انقلابي سپہ سالار مارشل لن پيائو کي انقلابي جنرلن جي پڻ هڪڙي ٽولي سميت برطرف ڪرڻو پيو. مطلب تہ سڀ انقلابي انقلاب جي سيني ڏاڪن تي انقلابي نہ رهن. ڪيترا پهرين ڏاڪن تي انقلابي رهن ٿا پر پوءِ واٽ تان ٿڙيو وڃن. ڪي تہ صاف صاف رجعت پرست ۽ عوام دشمن ٿيو پون.

انهيءَ ڪري پراڻي انقلابي هجڻ جي هر حالت ۾ اها معنيٰ ڪانهي تہ اهو هاڻي هينئر بہ ڪو انقلابي آهي. ٿي سگهي ٿو تہ اهو هاڻي بہ انقلابي هجي پر اهو بہ ٿي سگهي ٿو تہ هو هاڻي انقلاب دشمن ٿي ويو هجي ۽ هاڻي انقلابي سڏائڻ جو حقدار ئي نہ

رهيو هجي.

استالن انهيءَ مسئلي تي هيئن روشني وڌي آهي:

”اسان جي تنظيم ڪا خالداني نانيءَ ويڙهو يا ڪا ذاتي دوستين جي ڪلب ڪانهي. اها پورهيت طبقي جي سياسي جماعت آهي. اسين ذاتي دوستيءَ جي مفادن کي پنهنجي مقصد جي مفادن کان مٿيرو ڪري ليکڻ جي اجازت نٿا ڏيئي سگهون....

”جيڪڏهن اسان کي پراڻو بولشويڪ انقلابي رکيو انهيءَ ڪري ڇيو وڃي ٿو جو اسين پراڻا ماڻهو آهيون ته پوءِ چئبو ته حالتون بلڪل خراب ٿي ويون آهن. ماڻهو بولشويڪن جي عزت انهيءَ ڪري ڪونه ٿا ڪن جو هو رکيو پراڻا آهن پر انهيءَ ڪري ٿا ڪن جو هو پراڻي هئڻ سان گڏوگڏ اهڙا سدا-بهار سدائين تازا انقلابي آهن، جيڪي ڪڏهن به مدي خارج ٿيڻ وارا ناهن. جيڪڏهن ڪو بولشويڪ انقلاب جي رستي تان ٿڙي وڃي ٿو ۽ سياسي طرح ڪريو (ڪريو) ۽ ناڪام ٿيو پوي ته پوءِ هو ڀلي ڪٿي سؤ سالن جو هجي ته به کيس ڪو به حق ناهي جو هو پاڻ کي پراڻو بالشويڪ سڏائي، کيس ڪو به حق ناهي ته هو پارٽيءَ کان گهر ڪري ته پارٽي سندس عزت ڪري“ (ليننزم جا بنياد صفحو ٣٢٧).

اسان جي سماج ۾ سوچ اڃان گهڻي پاڳي خاندان، ذات ۽ قبيلي جي سطح تي آهي اسان وٽ ماڻهو پارٽيءَ

جي ساک کي نظرياتي ۽ سياسي رشتي سان گڏ قبائلي
رشتي طور به ڏسن ٿا. هو ڀائين ٿا ته جيئن ڪو ماڻهو ذات
جو خاصخيلي يا سيمڻ يا سيد آهي ته اهو سدائين ان ذات
وارو ٿي رهندو. جيڪڏهن ڪو ڪنهن جو سوٽ يا ماساٽ
آهي ته چاهي ڇا به ٿي پوي ته به اهو رشتو سدائين
ساڳي حالت ۾ قائم رهندو، تيئن ڪو ماڻهو تنظيم ۾
هڪڙو دفعو شامل ٿيو ته پوءِ ڪٿي ڇا به ٿي پوي ته
به اهو ماڻهو سڄي عمر تنظيم ۾ ٿي رهندو ۽ رهڻ کپي.
ان ڪري جڏهن به ڪو ساٿي ٿڪيو ويهو رهي يا وڌيڪ
اڳتي نه وڌي يا ڀڄي ڪنهن سبب ڪري تنظيم ۾
شامل رهي نه سگهي ته پوءِ ڪين اها ڳالهه جذباتي
طور سخت صدمو ٿي پهچائي. ساٿين کي سمجهڻ گهرجي
ته اهو قدرتي عمل آهي. هن دنيا جا سڀئي ڪم ۽ عمل
اسان جي مرضيءَ جا محتاج نه آهن. فطرت پنهنجي اٽل
قانونن تي هلندي رهندي. شيون سرجنديون، ڇڄنديون،
وڌنديون ويجهنديون، جوان ٿينديون، پاڻ مان پيون نيون
شيون ڇٽينديون، پوڙهيون ٿينديون ۽ نيست فنا ٿينديون
رهنديون. اسان کي پنهنجي سوچ اهڙي ٺاهڻ گهرجي جو اسان
کي پنهنجي تنظيمي زندگي ٻوڙي ٻي زندگي ۾ ان اڻ ٽر
قدرتي عمل تي حد کان وڌيڪ حيرت ۽ صدمو نه رسي.
اسين جيڪي کائون ٿا سو سڀ رت بڻجي اسان
جي جسم کي خوراڪ نه ٿو ڏئي. کاڌي جو ڪافي
حصو پگهر ۽ ٻي صورت ۾ لڳاتار خارج ٿيندو رهي ٿو.

اهو خراب شيءِ جي خارج ٿيڻ جو عمل نه هجي ها ته ماڻهو هڪڙو ڏينهن به هلي نه سگهي ها. اهڙي طرح اڳي ٽوڙي هاڻي، سمورن انقلابي پارٽين ۾ هڪڙي طرف لڳاتار نوان ماڻهو ايندا رهيا آهن ۽ ٻئي طرف بهترين چڱا ۽ ٿوڙ خراب ٿي ويل عنصر الڳ ٿيندا رهيا آهن ۽ سدائين ائين ٿيندو رهندو.

پراڻا تجربيڪار ڪارڪن تنظيمن کان الڳ ٿين ته اها بلاشڪ وڏي بدقسمتيءَ جي ڳالهه چئبي. هر تنظيم کي گهرجي ته اها هرممڪن ڪوشش ڪري ته گهٽ ۾ گهٽ پراڻا ڪارڪن سلامت رهن ۽ لڳاتار ڪم ڪندا رهن. پر ان خواهش جو هر حالت ۾ مڪمل طرح پورو ٿيڻ ناممڪن آهي. ڪٿي ڪيتري به ڪوشش ڪجي ته به بدقسمتي سان اهڙا ڪافي ماڻهو ضرور نڪرندا، جيڪي لازمي طرح يا ته پاڻ تنظيم کي ڇڏي ويندا يا ته کين لاچار هاسيڪار الڳ ڪرڻو پوندو. مارڪس، اينجلس، لينن، مائو ۽ هوچي منه جهڙا دانا ۽ عظيم انقلابي رهنما به ان صورتحال کي بنيادي طور تبديل ڪري نه سگهيا. ٻئي طرف اها ڳالهه انقلاب لاءِ ضروري ۽ فائديمند به آهي ته لڙهون اچي ۽ مدي کان خارج ٿيل موڪلائي ڪري. جيڪي غلط سوچن ۽ ڪرتوتن وارا ماڻهو دنيا جي انقلابي پارٽين مان نڪري ويا تن مان گهڻا جيڪڏهن توڙ تائين انهن پارٽين تي سوار هجن ها ته جيڪر دنيا جي انقلابي

جدوجهد ۾ منزل تي هرگز نه پهتل هجي ها. جيڪڏهن چيني ڪميونسٽ پارٽي تي توڙ تائين چن توشيو، چيو چيو پائي، لي لي سان، وانگ منگ وغيره جهڙا انقلاب دشمن ماڻهو ڇانيل هجن ها ۽ جيڪڏهن روسي پارٽيءَ تي توڙ تائين مارتوو، پليخانو ۽ ٽراٽسڪي جهڙا عوام دشمن سابق ليڊر سوار هجن ها ته انهن پارٽين جو جيڪو حشر ٿئي ها!؟ درحقيقت وقت بوقت برائي جو خارج ٿيڻ ۽ نئين جو داخل ٿيڻ زندگيءَ جي واڌاري جو بنيادي شرط آهي ۽ اسان کي اها ڳالهه چڱيءَ طرح سمجهي ڇڏڻ گهرجي. هي حالت ۾ اسين برائي ۽ نقصانڪار جي وقت بوقت خارج ٿيندي رهڻ تي ڏک ۽ ماتم ڪندي پنهنجي نظرياتي، سياسي ۽ تنظيمي رستي تي محڪم ارادي سان اڳتي وڌڻ کان معذور ٿي پونداسين.

ساڳي طرح انقلابي جدوجهد ۾ انقلابين کي ڪيترين تنظيمن ۾ ڪيترا اتحاد ٺاهڻا ۽ ڊاهڻا پون ٿا. اها ڳالهه به ڪيترن اڻ واقف ماڻهن کي سمجهه ۾ نٿي اچي ۽ دشمن ان ڳالهه جو فائدو وٺي، ماڻهن ۾ مايوسي ۽ بي دلي ڦهلائي سگهن ٿا. حقيقت ۾ تنظيمون به پڻ زنده شين وانگر آهن، اهي به سدائين ڦيرڦار ۾ آهن. اهي به وڌن ويجهن ٿيون، جوان ٿين ٿيون، پاڻ مان نين شين کي جنم ڏين ٿيون، پوڙهيون ٿين ٿيون ۽ نيٺ ختم ٿيو وڃن ٿيون. انهن مان ڪي هڪڙن ڏاکڻ

تي انقلاب لاءِ فائديمند ھونديون آھن ۽ انھن ۾ شامل ٿيڻ ان وقت ۽ ان ڏاڪي تي انقلاب لاءِ فائديمند ھوندو آھي، اھي پڻ ڏاڪن تي انقلاب لاءِ نقصانڪار ٿي پونديون آھن ۽ ان وقت ۽ ان ڏاڪي تي انھن ۾ رھڻ انقلاب لاءِ نقصانڪار ۽ انھن کي ڇڏڻ انقلاب لاءِ ضروري ۽ فائديمند ٿي پوندو آھي.

دنيا جي انقلابي تاريخ ۾ اسين ڏسون ٿا تہ مارڪس ۽ اينجلس ڪيترين تنظيمن ۽ اتحادن ۾ شامل ٿيا ۽ پوءِ انھن کي ڇڏي اڳتي وڌي ويا، ھنن ضرورت پوڻ تي ھرقسم جي تنظيمن ۾ شرڪت ڪئي آھي ۽ ضرورت ختم ٿيڻ تي انھن کي الوداع چئي اڳتي ھليا آھن.

اينجلس ١٨٣١ع ۾ ”ھيگل جا نوجوان پوئلڳ“ نالي حلقي ۾ شامل ٿيو ۽ پوءِ ان کي ڇڏي ڏنائين، ٻئي سال ھو ”ينگ جرمني“ نالي حلقي ۾ شامل ٿيو ۽ ان ئي سال ان کي ڇڏي برنو بائر جي ”آزاد“ حلقي ۾ شامل ٿيو ۽ جلد ئي ان مان بہ نڪري ويو. ١٨٤٦ع ۾ مارڪس ۽ اينجلس ”ڪميونسٽ خط و ڪتابت جي ڪميٽي“ برپا ڪئي، ١٨٤٧ع ۾ وري ھو ”انصاف پسندن جي ليگ“ ۾ شامل ٿيا. ١٨٤٨ع ۾ ھو ”ڪميونسٽ ليگ“ ۾ شريڪ ٿيا ۽ ان جي پاران جڳ مشھور ڪميونسٽ پڌرنامو لکي ان کان منظور ڪرايائون. پنج سالن اندر انھيءَ ليگ وري ڪين ڪڍي ڇڏيو. ١٨٥٢ع ۾ ھنن خود ڪميونسٽ ليگ کي

ٽوڙڻ جو اعلان ڪيو. ١٨٦٣ع ۾ جڳ مشهور بين الاقوامي پورهيت تنظيم قائم ڪيائون ۽ ١٨٧٦ع ۾ اها ختم ڪري ڇڏيائون. ١٨٨٩ع ۾ اينجلس وري ٻي بين الاقوامي پورهيت تنظيم جو پايو وڌو. اها پوءِ موقعي پرست ٿي پيئي ۽ ان کي پوءِ لينن انقلاب دشمن ٺهرائي رد ڪري ڇڏيو ۽ ان جي مقابلي ۾ ٻي بين الاقوامي پورهيت تنظيم قائم ڪيائين. اها به نيٺ خراب ٿي پيئي ۽ ان کي وري مائوزي تنگ خراب ۽ رد ٺهرايو.

ڪارڪنن ۾ ڪم جي ورهاست تنظيم جي وقتي ۽ ڏکي ڦرصي جي ضرورتن آهر ٿئي ٿي. ڪن حالتن ۾ سخت ضرورت جي حالت ۾ ڪن اڏ ڪن ماڻهن کي نيون اهم ذميواريون ڏنيون پون ٿيون. جيستائين هو اهي ذميواريون پوريون ڪري سگهن ٿا، تيستائين کين اتي رکيو وڃي ٿو ۽ جڏهن کين ٻين ذميوارين ڏيڻ جي ضرورت پوي ٿي ته کين بدلي ڪيو وڃي يا واپس اڳوڻي ڪم سان لڳايو وڃي ٿو. اڪثر ساٿي اڳي کان وڏيڪ ذميوارين ملڻ لاءِ خوشيءَ سان تيار ٿين ٿا. پر جڏهن حالتن جي تقاضا موجب کين واپس اڳين ڊيوٽيءَ لاءِ چيو وڃي ٿو تڏهن هو سخت ناراض ٿين ٿا. هو ان کي وقار جو مسئلو بنايو وجهن. ڪيترا ساٿي ايتري قدر ڪري پون ٿا جو سندن ڊيوٽين ۾ ردوبدل کي هو حق تلفي ۽ ذاتي بيعزتي ڪري سمجهن ٿا ۽ پنهنجي

تنظيم خلاف سخت دشمني ۽ وير وارو رويو اختيار ڪن ٿا. هو ظاهري طرح تنظيم سان ها ۾ ها ملائيندي اندر ئي اندر ان جي خلاف ڪيني، ساڙ ۽ تعصب جو اظهار ڪندا، سازشون ڪندا ۽ گهاٽ گهڙيندا رهندا آهن. ڪي ته مورڳو ٽولا ٺاهي پنهنجي تنظيم جي دشمنن سان سازش ڪري، تنظيم خلاف هنڌ هنڌ زهر اوڳاري، ڪوڙيون چغليون هڻي، پنڊيون پاري، ان کي ٽڪر ٽڪر ڪري، ڪا ٿنس بدلو وٺڻ لاءِ چٽيون ڪوششون ڪرڻ کان به نه مڙندا آهن.

مهنجي ڳالهه مڃيو نه ته ......

ساڳيءَ طرح ڏٺو ويو آهي ته ڪنهن معاملي بابت ڪن سائين جي ڪا راءِ تنظيم جي اڪثريت قبول نٿي ڪري ته هو ان کي ذاتي وقار جو مسئلو بڻايو تنظيم کي زبان سان نه ته عملي طرح آخرين نامو ٿا ڏين ته "اسان جي ڳالهه قبول نه ڪندا ته اسين ڪم نه ڪنداسين ۽ تنظيم خلاف بائيڪاٽ ۽ سازش ڪري ان کي ڊاهينداسين."

لينن بائيڪاٽن ۽ پين اهڙن دٻاءُ جي طريقن بابت لکيو آهي "(اسان جي) پارٽي جيڪا وسيع عوامي تحريڪ جي بنياد تي بيٺل آهي، ان تحريڪ جي باشعور ترجمان ٿي، ڪم ڪرڻ گهري ٿي ۽ ڪنهن به قسم جي گروهه بندي ۽ تنگ نظر فرقي پرستيءَ کي رد ڪري ٿي، تنهن ۾ هميشه قسمين قسمين سوالن تي انفرادي راين جا اختلاف پيدا ٿيا آهن ۽ سدائين لازمي طرح

ڳوڙها ڏيندا رهندا. پر جيڪڏهن اسان جي پارٽي ميمبرن کي طبقاتي سمجهه ۽ سُرت رکندڙ ويڙهو ۽ جانباز پورهيتن جو لائق عيوضي ۽ عالمي پورهيت تحريڪ ۽ حصيدار ڏيڻو آهي ته پوءِ ڪين پنهنجي وس آهر وڌ ۾ وڌ اهڙا ڪوشش ڪرڻ گهرجي ته اسان جي پارٽي پروگرام جي اصولن جي تشريح ۽ انهن کي عمل ۾ آڻڻ بابت جيڪي به انفرادي اختلاف ٿين، انهن کي ڪنهن به حالت ۾ اها اجازت هرگز نه ڏين ته ڪي آهي پارٽيءَ جي مرڪزي ادارن جي رهنمائي هيٺ گڏيل ڪم ساز سلوڪ سان هلڻ ۾ ڪنهن به قسم جي ڪابه رنڊڪ وجهن يا وجهي سگهن. اسين پنهنجي پروگرام ۽ دنيا جي پورهيتن جي فرضن بابت جيتري اونهي ۽ وسيع سمجهه ۽ پروڙ رکندا هجون، جيترو گروهه بندي، تنيڙن ٻولن واري خسيس جذبي ۽ مان ۽ مرتبي جي خيالن کان پري هجون اوتري ئي اسان کي اها ڪوشش وڌائڻ گهرجي ته پارٽي ميمبرن جي وچ ۾ جيڪي اختلاف هجن- تن ئي ڪنهن هل يکيڙي کان سواءِ ۽ انصاف روءِ بحث مباحثو ڪيو وڃي ۽ انهن هرگز ٿيڻ نه ڏجي ته اهي اختلاف اسان جي ڪم ۾ رنڊڪ وجهن، اسان جي سرگرمين ۾ خلل وجهن ۽ اسان جي مرڪزي ادارن جي صحيح نموني ڪم ڪرڻ جي ڳالهه ۾ ڪابه رڪاوٽ وجهن.

"پارٽيءَ جي ڪائونسل، پارٽيءَ جي اعليٰ کان

اعليٰ اداري جي حيثيت ۾ سمورين ڏڦير وجهندڙ حرڪتن، ڪم ڪرڻ کان سمورن انڪارن، سمورن بائڪاٽن جي سخت مذمت ڪري ٿي، چاهي اهي غلط ڪم ڪير به ڪٿي ڪري ... پارٽي ميمبرن جي وچ ۾ ڪٿي ڪهڙا به اختلاف ڇو نه هجن ۽ ڪنهن به مرڪزي اداري ۾ جيڪي ماڻهو شريڪ آهن، تن بابت ڪٿي ماڻهوءَ کي ڪيڏي به ناراضگي ڇو نه هجي پر اهڙي ڪابه ڳالهه ڪنهن به ميمبر کي اهو جائز سبب نٿي ڏئي ته ماڻهو پنهنجي (پارٽي) ڪم جو بائڪاٽ ڪري ويهي رهي يا ويڙهه جا اهڙا ڪي پيا طريقا اختيار ڪري جن مان اصولن ۽ آدرشن جي اڻاٺ ظاهر ٿئي ۽ اهو نظر اچي ته ڪنهن ٽوليءَ جي مفادن خاطر پارٽيءَ جا مفاد قربان ڪيا پيا وڃن ۽ مان مرتبي جي تنگ خيالن تان پورهيت طبقي جي تحريڪ جي مفادن کي قربان ڪيو پيو وڃي" (لينن: مڪمل لکتيون: جلد ۷ ص ١٢٧_١٢٨).

اهڙي طرح ڪيترا ساٿي خود خياليءَ جي مرض ۾ مبتلا ٿي، جمهوري مرڪزيت ۽ تنظيمي ضابطي جي اصول تي هلڻ، تنظيم جي حڪمن جي تعميل ڪرڻ ۽ اڪثريت جي فيصلن تي سختيءَ ۽ وفاداريءَ سان عمل ڪرڻ بدران خود تنظيم تي حڪم هلائڻ لڳن ٿا ۽ ان تي پنهنجي ذاتي ڊڪٽيٽرشپ مڙهڻ جي ڪوشش ڪن ٿا.

ان قسم جون ڳالهيون ڪنهن حد تائين انهيءَ

ڪري ٿي سگهيون آهن جو اسان جي نظرياتي پيڙهه ڪچي آهي ۽ ڪو به دشمن اسان جي نظرياتي ڪچائي ۽ ڪمزوريءَ جو آسانيءَ سان فائدو وٺي اسان مان گهڻن کي گهٽين ٿي ڳالهين ۾ منجهائي ۽ برغلائي سگهي ٿو. اسان جو فرض آهي ته اسين پنهنجي نظرياتي ڪچائي ۽ ڪمزوريءَ خلاف مضبوط ۽ محڪم ارادي سان سخت ويڙهه ڪريون. اسان کي پنهنجي تنظيم ۽ عوام جي مفادن جي بچاءَ لاءِ هڪ ٻي ڪا پهرين ويڙهه ڪانه پئي ڪرڻي پوي. اسين بار بار ۽ لاڳيتو اهي ويڙهيون ڪندا ۽ سخت جدوجهد بعد سوڀون ڪندا رهيا آهيون. اسان کي اڳتي به اهڙيون ۽ انهن کان به سخت سوين هزارين ويڙهيون ڪرڻ لاءِ ذهني طرح تيار رهڻ گهرجي. اهي لڙايون عوام دشمن، انقلاب دشمن زهرن جو اوتار ۽ ترياق آهن. اسان جو فرض آهي ته تنظيم کي درپيش مسئلن ۽ انهن جي انقلابي حلن بابت پڪي پختي ڄاڻ حاصل ڪريون، پنهنجي نظرياتي سطح اوچي ڪريون، هر قسم جي تنظيم دشمن لاڙن تي اگر رکون، انهن جي ڇنڊڇاڻ ڪريون ۽ انهن کي اکيڙو ڪري انهن جو تدارڪ ڪريون. هر دشمن جي هر سازش جو منهن ٽوڙ جواب ڏيون ۽ پنهنجي سوڀاري تنظيم ۽ سورهيه عوام کي هڪ دفعو وري سرخرو ۽ سوڀارو ڪريون. اسان کي گهرجي ته پنهنجي دليان پاڻمرادو اڳتي وڌڻ جي صلاحيت کان پورو پورو ڪم

وڌون، پنهنجي قابليت ۽ سرجوشي سان انقلابي وطن دوست پورهيت تعليم جو ڀرپور مطالعو ڪريون، پنهنجي تخليقي ڪم ڪرڻ جي صلاحيت وڌايون، ذميواريون کڻڻ لاءِ تيار ٿيون، تنظيم جي ڪم لاءِ جوش خروش ڏيکاريون، سوال اٿاريون، رايا ظاهر ڪريون ۽ خرابين تي تنقيد ڪريون، اڳواڻ ادارن ۽ ڪارڪنن تي سائين واري چوڪسي رکون، سموري تنظيم جي نظرياتي، سياسي ۽ تنظيمي ڪم تي سائين واري تنقيد ڪريون ۽ ان جي ڪمزورين ۽ خامين کي سائين والگر ظاهر ڪريون. ان سڄي ڪم ۾ نظرياتي سداري کي اوليت ڏيڻ کپي جو اها ئي سڄي ڪم جي ڪنجي آهي.

اچو ته پنهنجي عوام ۽ تنظيم تي اٽل ويساه رکون. تنظيم جي موقف تي قائم رهون. ان جي حفاظت ڪريون، چالاڪي، سازش، فتني، ڪوڙي پروپئگنڊا، لفاظي ۽ فتنه انگيزيءَ سان تنظيم جي تختي اٿلائڻ جي هر عوام دشمن، انقلاب دشمن سازش کي ناڪام بڻايون. جمهوري مرڪزيت کي زور وٺايون، ڇڙواڳ جمهوريت جون پاڙون پٽيون. تنظيم جي اڳواڻي کي ڪمزور يا ختم ڪرڻ ۽ تنظيم جي ڪمر ٽوڙي ڇڏڻ جي ڪنهن به ڪوشش کي ناڪام بڻايون. سخت ۽ اڻٿڪ جدوجهد ڪرڻ ۽ پگهر ۽ رت ڏيڻ کان سواءِ سولي سوڀ حاصل ڪرڻ جا خيال پنهنجين دلين مان ڪڍي ڪڍون. پنهنجي ويڙهو جذبي کي اڃا به تيز ڪريون. پنهنجي نظرياتي

۽ تنظيمي پٽ مضبوط ڪري، سڀ طرفي واڌاري لاءِ ميدان تيار ڪري، تيزيءَ سان اڳتي وڌون! اڇو تہ همت ڌاريون، وڙهڻ لاءِ سنڌرو ٻڌون، مشڪلاتن کي منهن ڏيون ۽ ڇولين وانگر اڳتي وڌون. اچو تہ صحيح ۽ پختو سياسي رخ برقرار رکون ۽ سخت جدوجهد جو ڍنگ وڌيڪ مضبوطي سان اختيار ڪريون. تنظيمي ۽ ضابطي جي جمهوري مرڪزيت جي اصول جي بنياد تي پنهنجي تنظيم جي سمورين قوتن کي متحد ڪري، ان ڀڏيءَ جي وسيلي پنهنجي سموري مظلوم عوام ۽ سڄي قوم جي ۽ سڄي ملڪ جي عوام جي ڀڏي حاصل ڪريون.

جيئي سنڌ! جيئي پورهيت عوام!

جيئي سمورين مظلوم قومن ۽ سمورين قومن جي مظلوم عوام جي ڀڏي.

هي ڪتاب الهه بچائي بلوچ سردار پرنٽنگ پريس،
گاڏي کاتي حيدرآباد مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

پڙھندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙھندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنھنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙھندڙ، ڪَڙھندڙ، ڪُڙھندڙ، ٻَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙھندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگھجي ٿو، پَر اسان اِنھن سيني وِچان ”پڙھندڙ“ نسل جا ڳولائو آھيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناھي ورھائڻ جي وسيلي پڙھندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجھَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَھڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻَڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَنَ بہ مختلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽل گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ ٻڌ ڪان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ "منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ".
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)